

1.

Wicher Pott (1661-1716)
7 juli 1684
Londen (gb)
fols. 2

Pieter Pott en Margaretha Froom
Groningen (nl)

Eerwaerde seer beminde vaeder ende moeder saliger,

Ben UEE gezondtheit verhopende, twelck bij mij nae wensch is, Godt biddende dat het selve wedersijds langduirigh sij.

Uit den laetsten van den 10 [O.S.] / 30 junij [N.S.] hebben UEE de omvang van mijn reise vernomen, vertreckende vrijdag den selven dito smorgens om 8 uir nae Delft, van voornemen sijnde te observeren de schuit, dewelcke te half twalven nae Maeslandtsluis vaert. Doch tot mijn geluck de schuit te spaede aencomende, hebbe buiten de poort in een herberge moeten plaisteren, alwaer vernemende dat eenige Mrs. waeren die nae Engelandt wilden vertrecken. Hebbe die occasie in agt genomen, doende met haer het middagmael, alwaer met malkanderen koutende, vernam dat coopliden van Hamborg waeren en met de schuit te twee uir vertreckende, en verder kennisse krijgende, verstonde dat de eene genaemt waer Mr. Allers en de ander Mr. Bolten, die voordesen aen Papa tot Hamborg segt kennisse gehadt te hebben (met sijn vrouw, die met hem nae Hollant waer vertrocken om haer vrienden aldaer te bsoecken, doch door anspraecke geresolveert hadde de reise nae Engelandt mede an te nemen) en een Mr. van Breslaw uit Silesien.

Van Maeslantsluis sijn wij terstont met een zeilschuit gevaeren nae Den Briel, alwaer omtrent 8 uir arriveerden. De Briel is een fraije steetje, seer wel gefortificeert met muiren tot boven aen de wallen opgetrocken. Hier hebbe meerder kennisse gevonden, te weten Mr. Codde (aen wien tot Leijden kennisse hebbe gehadt als daer studerende) met noch twee andere Mrs., de eene uit Den Hage en de andere een van de voornaemste edellieden uit de meijerij van S. Hertogenbos, die een knegt heeft, soo dat niet meerder noch beter compagnie wensche. In Den Briel sijnde, vernaemen met leetwesen onser beursen dat de vaert van de passagie boot op S. Gravesende van den koninck van Engelandt voor 14 daegen verboden was, soo dat wij gedwongen sijn geweest saterdag, sijnde den 21 dito, naemiddag om 4 uir met de packet boot (die de brieven overbrengt) nae Harwich over te vaeren, alwaer wij met een voordewint en matige koelte sonder eenigh ongemack sondag avont te 10 uir sijn gearriveert.

Harwich, geen plaets van importanci als alleenlijck een dorp sijnde, heeft ons niet goed gedagt aldaer lange te verblijven, maer sijn terstont des anderen daegs morgens met 3 karossen, in ieder 6 personen en getrocken van 4 paerden, nae London vertrocken, onderwegens besigtigende Colchester (alwaer oesters desidererende, konde deselve niet becomen, dewijl buiten tijts is, soo dat UE voorsorge onnut sal sijn, want niet gelove dat mijn maege daer veel mede beladen sal werden), sijnde een fraije stadt, doch daer geen Hollantsche nettigheit te vinden, gelijk ook in geen andere Engese plaetsen. Van daer sijn wij gevaeren nae Maldon, alwaer geslaepen hebbende, sijn wij des anderen daegs, sijnde dingsdag, 2 a 3 kleene plaetsjes van weinig estime doorreist hebbende, sijn wij des avonts om 7 uir hier tot London gearriveert, onderwegens beschout hebbende het schoonste landts dat onder de sonne is. Sometijts over bergen treckende, konden wij ons niet genoeg versaedigen in 't sien van de uitgestreckte landouwen doorsneden met weiden boscadien, kleene riviertjes etc. Doch dit vermaeck doet onse beursen niet lacchen, als hebbende alleenlijck voor de reise van Harwich tot dito voor waegenvragt en verteringen moeten uitkeren 24 Engelse schellingen. Indien wij onse wegh te waeter over S. Gravesende hadden konnen nemen, soude meer als 3 ducats gescheelt hebben.

Hadde eerst mijn logijs genomen met een Mr. die eenige recommendatie hadde in de straet genaemt S. Catrijn, alwaer wel eenig contentement hadde gevonden, doch sijnde een herberg daer weinig fatsoenlijke persoonen logieren, hebbe aldaer niet langer willen verblijven, daer mijn vorige logiment een cleen half uir daer vandaen was, die ick des daegs ten minsten twee maele des daege moest gaen, maer ben van dese morgen komen logieren in een borgers huis, alwaer voor mij een nette kaemer hebbe met groen behangen met een trefelijck ledekant, waer voor ick des weechs sal betaelen 5 scellingen Engels. Dit huis is gelegen bijkans midden in de stadt in de

straet genaemt Frognorton, dichte bij de beurs tegen over de goude globe (alwaer UEE mij kan beschrijven soo daer ijets nootwendigs voorvalt), want dit is een ordinaris alwaer alderleij natien, te weten Engelsen, Fransen, Hollanders etc. komen logieren of eten, voor de maeltijt gevende 15 pens sonder wijn, alwaer ick oock des middaegs gae eten. De hospes is genaemt Mr. Block, alwaer UEE mij beter kunnen beschrijven als in mijn logement, dewijl niet wete hoe lange daer sal verblijven, want indien nae mijn oordeel niet genoeg Engels in mijn logement leere, konde ick wel op een ander plaetse logieren. Des naedemiddags gaen wij ordinairlijck wandelen et besien 't gene merckwaardig is en daer op een glaesje wijn drinckende beloopt somtijts al een scelling of twee, soo dat hier stijl sijnde wel ruim een pont sterlings ter weeck sal moeten hebben.

Het eerste dat hier hebben besien is de beurs, dewelcke schoonder is als die van Amsterdam, doch niet soo groot. Boven de beurs wort stercke koopmanschap gedreven in alles wat men desidereert. Int midden van de beurs hebben de kooplieden van London voor twee maende ter eeren van de koninck opgeregt een marbere beelt, seer magnifijck nae zijn gelijckenisse als een Romein uitgehouwen, waer onder dit volgende met goudene letteren in swart marber geschreven staedt:

Caroli II Caesari Brittanico
Patriae Patri
Regum optimo, clementissimo, augustissimo
generis humani, delicijs
utriusque fortunae victori
Pacis Europae arbitro
Maris domino ac vindici
Soietas Mercatorum Adventur(us) Angliae
Quae per CCCC jam prope annos
Regia dignitate floret
fidei intemeratae, gratitudini aeternae
Hoc testimonium
venerabunda posuit
Anno Sal. 1684

Wij hebben desgelijcks besien de Tour, twelck voor desen een konincklijck verblijf, doch nu tegenwoordig een casteel of eerder toevlugt der koningen in tijt van borgerlijcke opstant, sijnde opgepropt met kanon en alles wat den oorlog vereist wort. Ten eersten gingen wij besigtigen de leuwen, die ses a seven in getal sijn en aldaer uit vermaeck onderhouden worden. Van daer gingen wij besigtigen het magasin, opgepropt met wapenen van alderleij soorte, waer mede in tijt van noot 40.000 soldaten en 20.000 ruiters konden versien worden. Hier wierde ons oock verthoont het geweer waer mede (soo sij seggen) de hertog van Monmouth en andere complicen van voornemen waeren de koninck vermoort sijnde, sich tege desselfs adhaerenten te kanten. Daer nae saegen wij geschut en mortieren, dat niet meer als ordinar is, behalven een stuck twelck seer admirabel constig uitgearbeijt is en veel gelts gecoft heeft. Daer nae saegen wij de wapenen van alle de koningen van Engelant, te paerde als levende opgeset, soo als deselve in haer leven gebruikct waer, twelck meriteert gesien te worden. Hier wierde ons aangewese een ysere bescutsel twelk een koninck van Engelant (wiens naem mij ontschoten) voor sijn schaemelheit te velde gaende, plagte te gebruikken, van binnen met rode stof gevoert, waer in alle juffrouwen die tselve komen besigtigen een spelde insteken, waer van ick hebbe een ontelbaere menigte gevonden. Hier nae saegen wij de kroon die in solenniteit van de installeringe der koningen haer op het hooft wort geset, sijnde verciert met steene van onwaerdeerlijcke estime. Twee septers wiert ons insgelijcks verthoont, eene die de koninck wert voorgedraegen en eene die hij selve in de handt draegt (waer in een esmaragt wordende gewerdeert op 200.000 pont sterlings) als hij gekroont wert of int parlement verschijnt etc. Wat ick hier meerder gesien hebbe sal per naesten overschrijven, dewijl tegenwoordig eenige Mrs. op mijn kaemer komen, om tsaemen te gaen wandelen.

Valete.

Ps. Versoecke dat den inliggende wel magh bestelt werden, dewijl sij is van importancij door een van mijn goede vrienden.

Wicher Pott (1661-1716)
18 juli 1684
Londen (gb)
fols. 2

Pieter Pott en Margaretha Froon
Groningen (nl)

Eerwaerde seer beminde vaeder en moeder saliger,

UEE sullen sonder twijffel uit mijn laetste van den 27 passado hebben vernomen mijne overkomste en gesondtheit alhier, twelck (Gode sij danck) is continuerende met contentement en vermaeck in 't aenschouwen van 't gene merckwaerdig is, twelck mijn schuldigheid sijnde UEE mede te deelen, sal ick beginnen alwaer laest hebbe opgehouden, twelck was in de Tour, alwaer wij (behalve alle de rijckdommen tot des konincks krooninge behoorende, als daer sijn de kroon, twee septers, appel, salfpott etc. alles van gout met edelgesteenten onwaerdeerlijcke schatten waerdigh versiert) saegen de munt of plaets alwaer het gelt gemunt, niet (gelijck gemeenlijck) geslaegen maer geschrooven wert. Tot ieder schroevens persoonen wordende vereist die met een onuitsprekelijcke geswintheit het gecste gelt maecken dat ergens in de werelt te vinden is, waer van ick UEE in mijn retour alderhande soorte sal overstieren.

De manier nu van schroeven sal UEE niet beter als bij monde kunnen expliceren, dewijl daer mede alleen wel een half booge soude bekladden sonder dat UEE daer uit nochtans eenigh begriip konden krijgen, sal dan daer afscheiden overgaende tot een pijramide of monumentum van hertsteen sonder 't minste hout van uitstekende hoogte en schoonheit ter gedachtenisse van de schrickelijck woedende brant, welcke int jaer 1666 den 3 september op dese plaetse sijn begin heeft genomen, sijnde in 't onderste gedeelte vierkant, doch boven ront. Op de ene sijnde van 't vierkant staet in 't Latin gegraveert de hoogte van dese pilaer, te weten 202 voeten, insgelijcks tgetal van de verbrande kerken, sijnde 89, huizen CC I CC 0 0 0 0 0 GC sijnde een getal twelck niet ontcijferen kan. Op de onderkante kante staet dat de koninck met consentement van 't parlement tot herbouwinge van kerken en publijcke gebouwen heeft ingestelt een tol op de brantkool, waer uit deselve van de fundamente af souden herstelt worden, gelijck oock dat hij verscheiden wetten heeft gemaect tot herbouwen van de stadt nodigh, waer onder oock dese dat nimant langer als 7 jaeren in herbouwen van sijn verbrande woningen soude vertoeven, maer dat 3 jaer alleen sijn genoeg geweest om 't selve te voleinden, met dit bevoegsel: "au salexdere incertum". Dat is onseker met meeder haest of luister (inerlijck woorden die met de daet overeencomen, want door de stadt gaende, kan mij niet genoeg over desselfs hemelhoge heerlijcke gebouwen verwonderen, in ieder straet van soodaenige egale hoogte en timmeragie dat eerder een huis als verscheiden schijnen te sijn, de slordigheit der Engels en alleenlijck een weinigh haer luister verminderende, dewijl door de continuele stof hondert jaer schijnen gestaen te hebben, want sij niet de moijte willen nemen de glaesen, veel min het buitenste van 't huis te reinigen). Op de derde kant staet vermeldt dat dit monument is begonnen Ao. 1671 en voleindigt Ao. 1677. Nae dese opschriften van woort tot woort genoteert te hebben, sijn wij bij een wendeltrap op dese piramide gecloppen, soodaenigh getimmert dat boven sijnde wij de gront konden sien. Dit nu sijnde hoogste plaets, kunnen UEE wel gissen dat London nergens beter kan oversien worden, twelck wij met groot vermaeck deden. Hier nae sijn wij nae 't dolhuis, eerder een prinsen paleis van buiten gelijckende, alwaer verscheiden persoonen met die plaeghe beladen in vonden.

Den 2 desen ben wij gegaen te waeter met een schuitje (een Mr. onse leidtsman sijnde, die bij Mr. Allers waer van voordesen mentie gemaect tot Hamborgh heeft gewoont) nae Westmounster, alwaer in de kerck de begrafenissen van de koningen en andere groote heeren, seer uitstekende kostelijck, besaegen. Onder anderen leit hier begraven een dochter van een lord Russel, die door een steeck van de naelde in de vinger is doot gebloet, gelijck het selve seer cierlijck nae 't leven is uitgebeelt. Hier remarkeerden wij desgelijcks den oude stoel, waer op de koninck gekroont wort, liggende onder de sitplaets een blauwe steen (die gesegt wort die gene te sijn waer op Jacob rustede doen hij in de droom de engelen van den hemel nae beneden sagh klimmen), waerom nu dese stoel tot des konings krooninge gebruyckt wert. Soude niet kunnen seggen (soo het niet is om de imagineerde heiligheit van de steen), dewijl sij niets konincklijcks heeft, want sekerlijck indien deselve op de straet lag een bedelaer soude deselve niet opraepen als om branthout daer

van te maecken, en indien de begraefplaatsen wat konincklijcks behelsen soo gelijckt daarentegen de kerck beter een verkenkot als een konincklijck gebouw

. Is boven op een berg getimmert, hoewel niet seer groot, nochtans soo vermaeckelijck als een plaetse ergens in de werelt kan sijn, als konnende van het plat des huis beschouwen honderden van harten en rheen die hier in een parck van steen wel twee uiren in 't ronde opgeslooten sijn, gelijck oock de beide kanten van de riviere, ja tot over London. Nae dat wij ons hier meer als een uir hadden opgehouden (als konnende ons niet genoeg versaedigen in 't sien van sulken aengenaem spectacel), gingen wij bottel eel en een glas wijn drinken en voeren des avonts weder nae London.

Niet lang geleden hebben het geluck gehad van Duc de Yorck met prins Georg van Deenmarck te sien door de stadt rijden, gevolgt van meer als 800 van de rijkste en treffelijckste borgers deser stadt, alle in leeren kolders gekleet, witte hoeden (sommige geheel silvere stormhoeden) waer op roode pluimen, seer treffelijck en magnifijck. Dese compagnie trock van de eene sijde van de stadt tot den ander. Duc de York haer voorganger wordende door alle straeten door uithangen van tapijten en schrickelijck acclamatie en geroep des volcs soodaenigh bejegt dat mij daer over ten hoogsten verwonderde.

Ben met een Doctor Medicinae van Utrecht den 3, 4 en 5 deses nae Cambridge geweest, wat ons daer ontmoet is sal UEE (om niet verdrietig te vallen) nevens de reise door Windsor nae Oxfort die wij morgen te paerde meenen antevangen, per naesten verhaelen, hebbende ondertussen dese dagh per wissel van Mr. S. Martens Eelking 15 pont sterlings ontvangen. Soude wel langer gewagt hebben, maer dewijl de ducats hier met schaerde uitgegeven worden (als konnende maer 5 1/2 soo daer voor krijgen), hebbe die tot beter occasie willen bewaeren.

Hier mede afbrekende wensche UEE alle heil en voorspoet die UEE van den hemel kunnen desideren.

UEE dienstwillige en gehoorsaeme soon,

Wicherus Pott

Versoecke de groetenisse aen mijn beminde broeder, neve Cornelis en alle goede vrienden en bekenden, naementlijck Mrs. Hertling en Tjassens.

3.

Wicher Pott (1661-1716)
9 augustus 1684
Londen (gb)
fols. 2

Pieter Pott en Margaretha Froom
Groningen (nl)

Londen, den 30 julij [O.S.] 1684

Eerwaerde seer beminde vaeder en moeder,

Uit mijne laeste door de heer Johan Arents hebben UEE mijne reise nae Cambrits verstaen, welcke in een dagh in 't geselschap van de heer E. van Engelen, Dr. Medicinae van Uitregt, met de carosse getrocken door 4 paerden hebben geabsolveert, sijnde 45 Engelse mijlen (waer van 2 1/2 een uir maecken). Soo haest wij aldaer gearriveert waeren, gingen wij eenige brieven bestellen die mijn reisbroeder van sijn goede vrienden tot adressen aen eenige professoren hadde medegebragt, dewelcke ons seer wel onthaelden, besonderlijck de heer Cudworth, Regius Professor Theologiae, die ons des anderen daegs smiddaegs (sijnde den 4 julij) te gaste nodigde en treffelijck trackteerde meer als konden desidereren, werdende van 5 a 6 knegten ter taefel gedient en door twee van sijn dochters gade seer shoone dames gecleet als princessen meer als twee uir in discours op Engels (dewijl sij geen andere taele verstonden) onderhouden, daer op wij antwoorden soo wij best konden. Sij vertoonden ons een jong hertje van 6 weecken, twelck als een hontje door t' huis liep en van haer met melck en ander spijsen gekoestert wiert.

Nae de maeltijt wierden wij door de heer Jenks, magister artium, op de publijcke bibliotheek gebragt, alwaer seer veel en schoone boecken en oude raere goude en silvere penningen, waer nae hij ons in een herberge trackteerde met treffelijcke Rinse wijn, soo dat wij ten hoogsten voldaeen nae ons logiment vertrocken.

Wij hadden door de gunst van de voornoemde heeren (die ons een student tot leidtsman medegaeven) alles besien wat hier merckwaerdig is, twelck te lang soude sijn hier alles te verhaelen en daerom in mijn retour daer van breder, dit alleenlijck niet voorbijgaende dat de kledinge, leven en institutie der studenten soo hier als Oxfort seer different is van andere academien in Europa. Wat aengaet de cledinge die is seer wonderlijck en van malkanderen verschillende nae dat sij jaeren op de academijsijn geweest, want hier wort niemant gerekent tot de perfectie van de studie gecomen te sijn. Indien hij niet 10 jaer de academijsijn gefrequeenteert heeft, wordende van tijt tot tijt tot hoger trappen verheven, te weten vier jaer op de academie geleeft hebbende wort hij baccalaurus gemaect. Noch 3 jaer langer hier geweest sijnde, wort hij magister artium gepromoveert, waer nae hij nae noch 3 andere jaeren doctor gepromoveert wordt. Dese alle sijn te kennen uit haer kledinge: de eerste draegende hoeden met lange swarte rocken sonder mouwen, de tweede soort gebrueckende ronde mutsen van laecken gemaect met rocken waer aen mouwen, de laeste soort gebrueckt platte vierkante mutsen, sien wonderlijck, met noch andere soort van swarte rocken, somtijts oock blauwe rocken aenhebbende. Haer institutie en leven geschiet bij menigte 't saemen in huizen die genaemt worden collegia, sijnde in 't gemeen treffelijcke gebouwen in 't vierkant, alwaer in 't midden een schoone wandelplaets (soodaenige sijn aldaer 16) (sommige van dese huizen sijn soo schoon dat waerdig sijn om koningen en prinsen te ontfangen), alwaer sij in seer groote kaemer eeten, in sommige collegien meer als 300 tsaemen. In dese collegia sijn professoren in alle faculteiten die de studenten aldaer institueren.

Tot Cambridg alles nae ons contentement besigtigt hebbende, waeren wij van voornemen van daer direct op Oxfort te reisen, twelck ons wiert afgeraeden, soo om de periculeuse weg als minste onkosten, sullende een wegwijser moeten medenemen en de paerden doen ter tijt aldaer bujten ordinair kostelijck. Resolveerden derhalven deselve weg die wij gecomen waeren te retourneren, gelijk wij den 5 julij deden.

Tot London weder 3 daegen uitgerust hebbende, ben ick in geselschap van deselve heer te paerde gereist nae Windsor, alwaer de koninck en koninginne over maeltijt saegen. Van daer door vermaeckelijcke valleijen en bergen nae Oxfort, alwaer alles besien wat desidereerden, gingen weder van daer, nae 2 1/2 dagh aldaer geweest te sijn, over Hamtoncourt tot Londen in de tijt van 6 daegen, van welck alles breder door de inliggende, wiens vervolg hierna in korten, dewijl

verscheiden van mijn bekenden weder nae Hollant sceenen te retourneren. Dese komt door mijn gewesene reisgesel nae Cambridge en Oxfort, die door 't versterf van sijn vaeder sijnde geweest Dr. Medicinae et predicant der Arminiaense gemeente tot Uitregt, heeft moeten vertrecken, om ordre op sijn saecken aldaer te stellen. De brief aen de soon van de commissaris Claes Allerts hebbe onder couerto (waer in mijn woonplaetse en soo daer iets van sijn dienst mogte sijn hebbe bekend gemaect) door de pennij post laeten bestellen, dewijl niemant hebbe kunnen aentreffen die mij de straete konde aenwijzen. Hier mede afbrekende, ben en verblijve

UEE dienstwillige en gehoorsaeme soon

Wicherus Pott

Mijne onderdaenige groetenisse aen broeder; Gepke Harmens etc.

4.

Wicher Pott (1661-1716)
13 augustus 1684
Londen (gb)
fols. 2

Pieter Pott en Margaretha Froom
Groningen (nl)

Can niet naelaeten bij alle occasie mijn prosperiteit en welvaeren uEE bekend te maecken, welcke niet beter kan desidereren (hope desgelijcks bij UEE sal zijn), niet manquerende aen goet geselschap, soo Duitsers, Hollanders als Engelsen, waeronder eene genaemt Mr. Victrin, welcke 5 a 6 jaeren in Hollant heeft gewoont, die tot zijn vermaeck en mijn grootste contentement met mij en andere kennisse gaet wandelen waer het vermaekelijckste is, tsij om endejagt, worstelen etc. te aenschouwen, somtijts binnen of buiten de stadt ons vermaekende in wandelplaatsen onder schaduwrijck geboomt, of in 't drincken van een glaesje bier of wijn, somtijts oock sider, twelck een dranck is van appelen gemaect, of cockele twelck seer helder en kragtig is door dien haenen hier in gecookt worden.

Hebbe oock door 't adres van de voornoemde Mons. Victrin, een ander kaemer gehuurt, alwaer voor de selfde prijs beter logijs en meerder accomodement geniet bij een snijder genaemt John Cox in the Kings street near Guilhal, sijnde t' raedtshuis in een van de principaelste straeten deser stadt, alwaer UEE mij konnen beschrijven, dewijl bij Mr. Block soo dickwijls niet eete als voordesen, want int waepen van Amsterdam in Broadstreet beter getracteert worde voor 12 als bij andere voor 15 penij. Uit dese en voorgenoemde redenen kunnen UEE wel oordelen dat ten hoogsten gecontenteert ben, sullende mijn tijt in 't leren van een weinig van de Engelse taelen en in 't doorgronden van d Engelse policij en manieren wel besteet aegten, waer in Mr. Victrijn mij seer vorderlijck is, die mij oock de kosten van een leijdsman bespaert, hebbende noijt hier noch in de reise nae Cambridg of Oxfort daer van bedient geweest, twelck veele heeft bespaert,.

Nietemin de kosten redelijck hoog lopende tot dato (twelcke is 6 weecken dat van Leijden vertrocken ben) ruim 11 pont sterling bedraegende, staet maekende met 19 desgelijcke s. die (behalven 't gout) noch overig hebbe alhier noch 7 a 8 weecken te konnen subsisteren en mijne te rugge reise (die gaerne over Zeelandt soude nemen soo daer alsdan gelegenheit sal zijn) bekostigen. Uit den inliggende kunnen UEE 't vervolg van de notula die ick houde vernemen, voor 4 daegen door een Mons. over Uitregt het voorgaende gesonden hebbende, twelck niet twijfele of sal UEE ter handt zijn gecomen.

Soo hier geen gelegenheit voortcoomt om met bekende 't vervolg over te stieren, hebben in ruim 14 daegen niet naeder van mij te verwagten, hier mede UEE in de handt des Heeren bevelende, ben en verblijve,

Eerwaerde seer beminde

UEE dienstwillige en gehoorsaeme soon

Wicherus Pot

Broeder moet hertelijck van mij gegroet zijn.

Wicher Pott (1661-1716)
5 september 1684
Londen (gb)
fols. 2

Pieter Pott en Margaretha Froon
Groningen (nl)

Uit mijn laeste van den 3 deses over Amsterdam hebben UEE mijne gezondheid met de reise nae Oxford en Windsor vernomen, alwaer de koningh met de koninginne nae ons begeren saegen ter taefel sitten. Sij is de dogter van Don Juan de vierde, koninck van Portegal (tevoren Duc de Braganza) en suster (niet dogter als per abuis geschreven hebben) van Don Pedro, tegenwoordigh koningh van Portegal. 't Sedert die tijt kan Godt niet genoegsaem danckbaer sijn die hij mij in gezondheid en welstant heeft laeten persevereren, hopende het selve desgelijcks bij UEE nae wensch sal sijn, twelck met verlangen door UEE verwagte te vernemen in mijn wederkomste tot Hollant, welcke eenige saecken van aengelegentheit mogten voorkomen connen.

UEE sal sich bedienen van d'adresse laest overgesonden bij Mr. John Cox, merchant taijlor in Kins street near Guillhal, alwaer seer wel gelogiert ben, mij bewijsende de grootste civiliteit die van desidereren, hebbende mij desgelijcks verscheiden mael te eeten genoodigt, twelck ickverscheiden reis beleefdelyck hebbe geweigert, behalven laestlijck wanneer in geelschap van een Mr. uit Munster die hier bij mij een ander caemer logiert des avonts met een lamspasteij wierden getrackteert, wij om haer beleeftheit niet meerder te vergen, spendeerden een bottelie wijn en hoe langer hier vertoeve hoe meerder kennisse in de coustoumen en de manieren van dit koninckrijck krijge, twelck mij des te aengenaemer de tijt doet verslijten.

Mijn divertissementen sijn redelijck aengenaem, de tijt op dese maniere verslijtende: des morgens om 7 uir opgestaen sijnde, bestede ick deselve tot een uir in 't lesen van de historien van Engellant of andere leersaeme boecken (waer van eenige Engelse hier hebbe gecogt en andere van Hollant mede gebragt), waer nae ick nae de beurse gae, alwaer altijt kennisse vinde met wien ick een uirtje in 't horen van nieuwe tijdinge doorbrenge of met haer in de coffijhuizen gaende om aldaer alderhande nieuws te lesen, 't sij de Duitse, Franse of Engelse courante etc. soo dat hoewel nu van 't vaste lant afgescheiden nochtans bijkans alles verneme wat aldaer geschiet. Te twee uir gaet men hier dan ter taefel (moetende soo lang verbeiden, dewijl de beurstijt niet eerder verstreken is), alwaer wat gecout hebbende, brengen wij voorts de naemiddag tijt door in 't wandelen en 't een en 't ander te besien, soo in 't sien spelen van de comedie (twelck niet meer als eenmaal met groot genoegen gesien hebbe) als taenschouwen vant worstelen, haenevegten, endejagt etc.

Eenige tijt geleden alsoo wandelende in S. Konings parck tot Witthal saegen wij bij geval de Dutchesse van Yorck, met de dogter van Duc de Yorck, getrouwt aen Prins Georg van Denemercken met verscheiden andere dames van haer gestoet. Dese alle quaemen uit haer huis besiden het perck gelegen, gecleet als cavalliers met mans rocken, kostelijck geborduirt met gout en silver paruiicken opgedaen hebbende, waer op hoeden met verscheiden soorten van pluimen, soo dat haer in 't begin scien aencomen niet anders oordeelden als dat wij mans personen saegen, uit welcke opinie wij wel haest ontslaegen wierden als wij haer vrouwe rocken saegen onder uit hangen en op de vrouwe manieren saegen te paerde sitten, rijdende nae Tunbridge gevolgt van des Konings garde du corpes, alle wel opgeseten, gecleet int root liverij.

Als wij ons moede gewandelt hebben, drincken of een bottelje wijn, of bier, welcke seer goet is en verscheiden als bottel ale, twelck bruin doch anders de effecten van bottelbier. Kockale is een soorte van bier waer in eenige gekneusde haenen gecooct werden, etc. Sometijts drincken wij sider gemaect uit gekneusde appelen, welcke een aengenaeme smaeck heeft, doch te veel verkoelende, waer nae somtijts gae in een braderij (dewelcke hier in uitstekende groote menigten sijn, alwaer men alles kan krijgen wat kan worden gedesidereert, behalven vis die hier seer dier is, tevoren alles bedogen hebbende) als pasteij van duiven, pruimen, melck, appels, etc. waer toe als dan genegtheit hebbe te eten in dese braderijen soudon veel Engelse haer middaegmael en al waer ick somtijts om de veranderinge mede gae wordende voor 10 a 12 pense seer wel gediend met lecker calf, schaep, lam of oxe flees, twelck sij boven gemeen lekker weten te prepareren beter als in eenigh ordinarij.

Hebbe mij voor eenige daegen met een Engelse Mr. de Teems 15 mijl voor 1 schelling laeten oprojen nae een dorp genaemt Richmond, uitstekent vermaeckelijck door sijn situatie en treffelijcke gebouwen van de hertog van Albermale en andere groote heeren, gelijk oock door een hooge berg 15 mijl in 't ronde met een steene muir besloten om daer herten, rheen en ander wiltgedierte te besluiten etc., waervan hier nae breeder, gelijk ook van de Engelse manieren van leven voor soo veel mij bekent etc. Hier mede afbrekende, bevele UEE met de gantse familie in de protectie des alderhoogsten,

Eerwaerde seer beminde,

UEE onderdaenige en gehoorsaeme soon Wicherus Pott

Mijn broederlijcke groet aen broeder

6.

Wicher Pott (1661-1716)
18 augustus 1685
Orléans (fr)
fols. 2

Pieter Pott
Groningen (nl)

Waerde seer hoog-geeerde vaeder,

Verwonderde mij dat tot Parijs geen tijdinge ontving, maer denckende door stilswigentheit genoegsaem versekert te sijn van U Ed. en broeder welstant of dat mijne laeste uit Paris niet wel mogte overgecomen sijn, oordeelde raetsaem daer nae niet langer te wagten, dewijl tot Paris alles gesien en de camerhuur even verstreken sijnde moge daer op bij langer verblijf verder pretentie worden gemaectt, spoedende my nae Orleans om meerder aen de Franse taele geattacheert te zijn als altijd alhier met Fransen converserende, daer men in Paris sich somtijts niet kan onthouden om Duits te spreken door de grote menigte Hollanders en Duitsers die sich daer ophouden.

Nae dat 8 a 10 daegen alhier gelogiert hadde, maeckte mijn verblijf bekent tot Paris aen Mr. Gordon (van wien een intime vriendtschap 't sedert mijn verblijf aldaer genoten hebbe) van wien den 10 deses U Ed. aengenaeme van den 20 junij onder sijn E. couerto ontving, sijnde 7 a 8 daegen nae mijn vertreck aldaer gearriveert, soo dat meer als twintig daegen is onderwegen geweest, daer anders ligtelijck in 8 daegen kan overcomen. Kan mij niet genoegsaem verwonderen dat mijne van den 12 mayus niet is te regte gecomen, als hebbende deselve in goede handen gelaten, te weten aen eenen Mr. Reneman uit Oostorneslant, sijnde een cousijn van pastor Reneman, getrout aen nichte Tilelingus die a la croix de fer tot Parijs vont en die deselve morgen per Brussel en Groningen vertrock. Oordeelde geen beter bringer te kunnen vinden om een ample verhael van mijn reise van Antwerpen tot Paris U Ed.selve te behandigen, dewelcke nogtans met leetwesen gemankeert hebbende, soo kan niet naelaeten met desen U Ed. een overgehouden mens, twelck na behoude dewijl U ed. de brief ontvangen heeft, waer in men toe hebbe gemaectt van mijne reise, na te stieren van 't ene ons remarcabel op de reise is ontmoet.

Wat de compagnie belangt, konden deselve niet beter wenssen, want ontmoeteden terstont tot Rotterdam in de herberge een Poolse graef genaemt Lanckoronski, en hoofmeester Roketti (sijnde een Italiaen) die door Savojen en langs de Rhijn uit Italien quaemen, maeckten terstont compagnie met malkanderen, lieten de postcarosse tot Brussel vertrecken en naemen een extraordinarij over Engien, beroemt door een treffelijcke tuin die met regt een eerst paradys magh genaemt worden, en hoe wij verder sijn gecomen kan Ued uit de inliggende vernemen Hebbe van de Poolse graef soo tot eerst als tot Parijs de grootste vrientschap van de wereld genoten komende alle 3 a 4 dagen bij malkander als wanneer hier of daer gingen wandelen of ons divertissement men in de caetsebaen of op de trocktafel. Hij hielt tot Parijs een groote staet, een eigen carosse, twe lackejen altijd geaccompagneert van andere groote Poolse heeren, waer uit afmete dat eene van de principaelste uit Polen moet wesen, sprekende behalven sijn moedertaele goet Frans, Italiaens en Latin.

Schreef Ued voor 7 weken onder couerto van de Heer d'Orville, 't gene tot Parijs geobserveert hadde met een notula van de onkosten, 't sedert mijn vertreck uit Hollant, twelck niet twijfele of sal U Ed. gevallen als niet hebbende meerder konnen menageren door het besien van 't gene te noteren is 't gene veel kost voornaementlijck de reise nae de princelijcke huizen.

Maeckte U Ed. ook bekent mijn arrivement alhier tot Orleans en mijn logijs bij Madame Monay a la croix blanche, alwaer seer wel wort opgedist voor 11 rijxdaalders des maents, daer onder begrepen een fraije kaemer, wassen en keerssen. Hier is een seer goede compagnie, te weten 6 Fransen, waeronder 3 officiers en een heer die de koninck 3 maenden in 't jaer te drincken geeft, twee Duitsers en nevens mij twee Hollanders met een knecht, sijnde twee soons van de Borgemeester tot Uitregt (aen wien reets kennisse tot Parijs hebbe gehadt) die hier door nae Blois willende vertrecken, sijn door mijn persuasie alhier verbleven. Weet mijn tijt met dese heeren seer wel te verslijten als oock door de gedurige occupatien van 't leren van dansen, singen, spelen op de chitarre en 't leren van de Italiaense taele, aen wien jeder twee rijxdaalders per maent betaele.

Hebbe geen Franse meester genomen, dewijl de voorgenoemde heeren en meesters mij daer voor verstrecken.

Hier mankeren oock geen gemakkelijke wandelplaatsen als de maliebaen (alwaer alle avonden een groote confluentie is) of tusschen de wijnbergen, of in een vermaeckelijke tuin alwaer men voor 5 a 6 stuivers alderhande vruchten (als vijgen, abricosen, peeren, pruimen etc.) kan eeten.

Ontving alhier den 2 augusti van Mr. de L'Eeluse 100 rijxdaalders, waervoor hij eene voor zijn provisie behielt, soo dat nu 300 rijxdaalders in Vranckrijck ontvangen hebbe, waer van bijkans noch 200 bij mij resteren, te weten 100 en goud en bijkans 100 in silver. Gene van dit laeste ontvang kennis aen de heer d'Orville met versoek dat hij met haeste met het senden van wissels per Italien, te meer dewijl alhier tot in 't begin of midden van october of ligtelijk langer mij mene op te houden, soo om voorgenoemt geselschap als om de nettigheid van de taele, die hier en in de steden aen de riviere van de Loyre gelegen suiverst gesproken wort. Alsdan vertrekkende door Blois etc. te waeter langs de riviere in kleene cabanen eop Angers, 50 mijlen van hier, om aldaer tot in januarius of februarius te verblijven, want tot Montpelier sich op te houden wort mij afgeraeden, dewijl aldaer seer quaet Frans wort gesproken.

Doen laest mael aen U Ed. schreef, mankerde U Ed. mede te delen een verhaeln van een driedaeghs voyagie die te paerde gedaen hebbe van Parijs nae verscheide konincklijke en princelijcke huizen, in compagnie van 6 Hollandes en 3 Duytsers, nae dat met een persoon veraccordeert waeren die ons voor 8 rijxdaelder aldaer soude geleiden en ons vrijhouden van paerden, nouriture en spenderen in 't besien van de konincklijke huisens.

Vertrocken den junius sijnde maendag, smorgens om 6 uir van Parijs, passerende nae 1/2 uir het konincklijk huis Madrid gelegen int midden van een groot parck rontom met een muur besloten om daer in wilde beesten te bewaeren die nu elders gebragt sijn. Is gestigt door koninck Franciscus de eerste die voor Padua in Italie nae de gelede nederlaege van zijn armée gevangen sijnde genomen, wiert in Spanjen 4 jaeren bewaert in een huis, waer nae hij in zijn rijk wederkerende dit model heeft laeten maeken. 't Huis is niet besonders, geheel vervallende, soo dat het ons niet de moite waerdig was om van 't paert te klimmen, onse weg vervorderende op Meudon, een nieuw heerlijk gebouw op een berg, toebehoorende aen Mr. de Lpuvois, die geen gelt spaert om 't selve princelijk te maeken door schoone wandelplaatsen en tuinen, en menigte schoone fonteinen in de laegte, die het waeter tot een excessive hoogte werpen. Het huis konden niet te sien krijgen, dewijl alles opgeschikt was tot des konincks komste die des anderen daegs aldaer soude dineren. 1/2 uur verder is het huis van monsieur des konincks broeder (digte bij het dorp S. Clou) op het hangen van een berg getimmerd, hebbende een schoon gesigte over de riviere de Seine en het omgelegene lant. Is een heerlijk en net gebouw met kostelijke meubelen vervult. Het principaelste hier te remarqueren is een seer lange galderie aen geheel met spiegels beset. Aen de andere kant sijn de uitbeeltsels van de voornaemste gebouwen in Vranckrijck. Oock sijn te noteren verscheiden kaemers met veele vreemde rarteiten opgeciert. In de tuin sijn verscheiden treffelijke fonteinen, waeronder een die 90 voeten het waeter in de hoogte werpt, wiens gelijk men nergens vint. Oock is hier een heerlijke cascade (sijnde menigte fonteinen te gelijk waeer uwerpende met beelden eenige historien verbeeldende).

Van daer reden wij een groot uir verder op Ruel, den hertog van Richelieu toebehoorende, vermaert door schone fonteinen, een cascade, en een grotto waerin geseten sijnde, quam het waeter uit al el hoecken opborrelen, twelck eenige van ons geselschap seer nat maekte, gelijk oock een draeck die een dicke strael uitwerpt, maer 't remarcabelste van alles is een perspective vertoende een triumph booge welcke seer aengenaem de aenschouwers bedriege, nautijcks van een veritabel gesigt onderscheiden wordende, hoewel daer van niet verre af sijnde.

Nae dat ons middagmael alhier in het dorp gedaen hadden, vervorderden onse weg een uir verder op de Machines, sijnde een raer en wonderlijk werck, bestaende uit menigte waetermolens in 't midden van de riviere de Seine, gemaect die het waeter 500 voeten door ijseren buisen op een hooge berg opdringen. Op de berg is noch een steene tooren gemaect 50 a 60 voeten hoog, alwaer de buisen (en loden vaeten sich ontlastende in andere buisen weder nederdaelt sich ontlastende door de fonteinen tot Versailles (sijnde twee uiren van hier) op het hoogste van de berg (die gelijk segge hondert voeten hoog gerekent wort) is een groote vierkante vijver, alwaer menigte visschen, swaenen etc. in swimmen, twelck men niet genoeg kan verwonderen en

menteert dit werck van een naukeurig oog besigtigt te worden, soo door de rarigheid als kostenlijckhet van 't werck, twelck de koninck meer als 4 millioenen gecost heeft, en noch daeglijcks veel vereiste om te onderhouden en te bewaeren, sijnde hier alle daegen meer als 200 menschen in den arbeit, die geneog te doen vinden om het gebrokene te hertstellen soo aen molens als de buisen, die somtijts door de groote pressinge van 't waeter barsten.

Nae dat wij dit alles in twee uiren hadden gesien, reden een half uur verder nae Marli in een valeij gelegen, sijnde een lusthuis van de koninck, die aldaer somtijts sijn avontmael comt houden. Het is noch niet volmaeckt, waerdoor noch niet van sijn aengenaemheit kan oordelen, waerom wij ons oock niet lange ophielden, ons spoedende nae S. Germain, een groot doch out gebouw, de geboorte plaetse van dese koninck die het oock eenigsints heeft laeten verbeteren. Nae dat wij de kaemers hadden doorlopen, vonden neit dat meriteerde genoteert te worden, soo dat terstont weder te paerde clommen en noch even voor 't vallen van den avont besaegen Maison toebehorende aen ..., een kleen doch net gebouw opgepropt met rijke meubele. Hier sijn twee ijseren deuren aen de inganck van t'huis welcke voor de curieuse en raerste geoordeelt worden die ergens te vinden sijn, konnende niet netter gegoten worden, hoewel dese gesmeet sijn.

Nae dat alhier in het dorp onse nagtrust geindigt was, deden des anderen daegs 14 mijlen op Chantilly, niet aensienlyck door 't huis, twelck een out casteel is, maer vermaert door tuinen die met regt aengenaem en vermaekelijck mogen genoemt worden door de menigte van schoone alleen, treffelycke orangerien en curieuse fonteinen en waterleiden waer aen de prins van Condé (aen wien hetselve behoort) geen kosten noch moiten spaert om deselve aengenaem te maecken. Aen 't einde van de tuin is een tooren nae het model van de machines, waerondoor een waetermolen waeter gebragt wort, om 't selve met meerder forcr weder te doen nederdaelen en de cascaden en fonteinen te doen springen. Nae dat wij dit hadden gesien (gelijck oock de prins van Condé, die sich in een rosbaer door de tuin liet draegen, dewijl met het podagra was beladen) deden de selven wort noch 3 mijlen op Lyencourt, behorende aen een heer de selve naem voerende, twelck wij des anderen daegs morgens besaegen en 't selve niet minder aengenaem en heerlijk vonden als de andere huisen door wandelingen, fonteinen etc. Van daer reden wij voorbij Verneuil een schoon huis door Hendrick de 4de gebout, doch nu vervallende, soo dat wij ons daer niet ophielden, maer weder haesteden nae Parijs, alwaer des avonts seer laet aenquaemen, hebbende in dese 3 saegen over de 50 mijlen gereden en gesien t' gene in de werelt schoon, kostelijck en vermaeckelijck magh genaemt worden. Indien alles net soude beschrijven soude geheele daegen werck hebben, daerom sal met dese weinige letteren betuigen dat ick ben,

U Ed. onderdaenige en gehoorsaeme soon,

Wicherus Pott

7.

Wicher Pott (1661-1716)
22 augustus 1685
Orléans (fr)
fols. 1

Pieter Pott
Groningen (nl)

Eerwaerde en hoog-geeerde vaeder,

Willende dese inliggende aen 't posthuis laeten bestellen, soo ontving U Ed. aengenaeme van den 1/11 deses (onder converto van de heer d'Orville in 4 daegen van Amsterdam), waer uit U Ed. welvaart met blijtschap vernam, wensche dat U Ed. met mij een volcomene voorspoet en gesontheit mogte genieten, twelck Godt gelieve te verlenen.

't Is mij leet dat U Ed. bekommeringe hebbe aengebragt door de eerste en tarderen van de laetste brief, konde niet wel eerder schrijven dewijl nootsaekelyck oordeelde mijn vast verblijf bekend te maecken sonder welcke by nootsaekelijckheit geen tijdnghe van U Ed. konde ontvangen. Sal anders niet manqueren alle 4 weecken of eerder mijn welstant bekend te maecken.

Vinde hier goet contentement in 't geselschap dat hier vonde, voornaementlijck van de Fransen aen wien om meerder kennisse te hebben voor 8 a 10 daegen een collation hebbe gegeven, twelck mij ruim twee rijxdaalders kost. Geniete daarvan veel vrientschap, voornaementlijck van eene Mr. Zenteri, sijnde van de principaelste adel in Vranckrijck en nae verwantschap van de prins van Condé, die hier oock bij mij in pension leit. Wat de andere compagnie van Hollanders of Duitsers aengaet, ben daer nae niet begerigh dewijl daer van niet sie te profiteren, twelck oock een van de redenen is dat mij hier liever ophoude als tot Blois, dewijl geen Fransen sich aldaer in pension begeven, maer in tegendeel veel vreemdelingen die men niet ontgaen kan door de kleenheit van de stadt. Daer en boven moet men 50 franse guldens des maents voor pension betaelen, daer men nogtans hier niet meerder als 33 guldens geeft.

Blois leit gelijk Orleans aen de riviere de Loyre, 17 mijlen van hier, en om de reise te doen die voorgenomen is, moet deselve jusseren, als wanneer mij aldaer 2 a 3 daegen sal ophouden. Om geselschap op de reise ben niet grotelijcks becommert, dewijle alle daegen menigte passagiers hier door passeren. Indien geen heel goede compagnie van Hollanders of Duitsers rencontrere, soo kan het nogtans niet missen dat met alijt goet geselschap van Franssen ontmoete.

Voor de rovers in de Middelanse Zee is nu weinigh pericul, dewijl de Franssen, Engelsen, Hollanders etc. nu vrede met die roofnesten hebben, sullende ligtelijck eene van die natien vinden tot Marseillen of Toulon om mij te embarqueren voor Genua of Livorno.

Het is hier gelijk tot Groningen een koude somer met geduirige regen, soo dat de minste veranderinge van climaet niet gewaer worde, twelck oock de wijndruiven soo haest niet sal rijp doen worden.

De heer d'Orville stiert mij twee wisselbrieven, eene voor Nantes van 100 rijxdaalders en eene op Bourdeaux van 200 rijxdaalders, soo dat nu genoegsaem van wissels voorsien ben, schoon twee jaer in Vranckrijck resteerde. Schrijf daerom heden aen sijn Ed. dat hij alleenlijck sijn sorge wil laeten gaen om mij te verschaffen credijt in Italien op GEnua, of Levourno, Romen, Florencen en Venetie. Versoecke oock aen sijn E. dat mij voor 't midden van september geen wissels of credijt op Italien behoeft te senden, versoeckte dat U Ed. mij een lettertje gelieft toe te laeten komen van sijn dispositie en de welstant van de familie, als soude het maer van 3 regels sijn, te meer dewijl onder convento van de heer d'Orville, passerende weinig meer als ordinaris daer voor betaele. Indien eenige saecken niet kleen genoeg mogte gescreven hebben of dat U Ed. eenige andere saecken mogte gelieven te weten, bidde het selve bekend te maecken aen

U Ed. onderdaenige en gehoorsaeme soon,

Wicher Pott

8.

Wicher Pott (1661-1716)
22 augustus 1685
Orléans (fr)
fols. 1

zijn broer
Groningen (nl)

Mon cher frere,

L'etrote liaison d'amour fraternele ne me permet pas differer d'avantage de vous temoingner par cette foible marque le desir que j'ay de vous rendre service et ces quartiers our rien ne manque que vostre compagnie qui me serviroit pour tromble de mes souhaits mais puisque ce font des voeux en vain, je m'en consoleray si je puis avoir seulement trois lignes de vostre main qui m'assurent de vostre bonne santé, et de l'estat de vos affaires, cd que se souhaite avec beaucoup de impatience.

Monsieur

vostre treshumble et tres oblige serviteur et frere,

W. Pott

Faites mes baisemains a Mrs. Wtumens, Wolthers, Tjassens en Bertling et qu'ils entendent en peu de nouvelle.

8.

Wicher Pott (1661-1716)
31 augustus 1685
Orléans (fr)
fols. 1

Pieter Pott
Groningen (nl)

Waerde seer hoog-geeerde vaeder,

De heeren de Gruiter vertreckende hebben de goetheit genomen dese inliggende mede e nemen, bestaende in een memoria die ick op de reise tot aen Parijs gehouden hebbe: een register van 't gene tot S. Denijs behalven de konincklijke begraefplaatsen getoont wort, bestanede tmeestendeel in kostelijck versierde gewaende reliquien van heiligen, en dan 3 uitbeeltsels van fonteinen tot Versailles, met het uitbeeltsel van de doge van Genua. Soude meerder andere saecken oversenden, maer dewijl dese te dick soude werden, sal het bij een ander gelegenheit mij daer van soecken te ontlasten, dewijl de brief U Ed. 5 a 6 weecken eerst sal ter handen komen geen nieuws willen oversenden maer hiermede willen betuigen dat ick ben,

U Ed. onderdaenige en gehoorsaeme soon,

W. Pott

9.

Wicher Pott (1661-1716)
27 september 1685
Orléans (fr)
fols. 2

Pieter Pott
Groningen (nl)

Waerde, seer hoog-geeerde vaeder,

Mijn laeste was van den 22 augustus. U Ed. sal uit den inliggende notula vernemen dat tegen mijn eerste voornemen een reisje nae Blois hebben gedaen, uit redenen dat bijkans alle kercken in Vranckrijck afgebrken of toegesloten sijnde (welck ongeluck oock die van Orleans heeft getroffen) men nergens hier ontrent de godtsdienst kan plegen als aldaer, alwaer ten avontmael ben geweest hoewel niet sonder moijte, want door expres bevel van de koninck mag niemant in de kercke geel min tot de communie gaen als de gereformeerden die onder het district van Blois behoorden, of die vreemdelingen sijn, uitwelcke consideratie ick toegelaeten wiert daer in tegendeel groote heeren en juffrouwen geweigert wiert in de kerck te comen, wordende niet anders als een pretext gesogt om de gereformeerden van die kercke te beroven, want indien door onkunde imant in de kercke gelaeten wiert, die niet onder het district behoorde of die van de paepse religie was, of indien de pastor de minste controversie debatteerde, soude de kercke terstont gesloten worden.

Wat de stadt belangt vinde aldaer weinig contentement als sijnde kleen en van weinig vermaeck, hoewel het aldaer noch eenigsints levendig waer de tijt van mijn verblijf door het jaermerckt (Dat doch weinig van de beduiden is) en door inquarteringe van de soldaeten ter oorsaek des verblijfs des konincks tot Chambord, welcke oock eene van de principaelste oorsaeken is van mijn reise nae Blois, van waer den 11 deses met de karosse weder ben geretourneert. Hebbe hier 't sedert goede compagnie gevonden, te weten twee Mrs. van Hamburg met wien compagnie hebbe gemaect om de tour door Vranckrijck te doen, sijnde sij reets van dage vertrocken en sal haer morgen volgen om haer tot Blois te vinden, alwaer sij reteren tot mijn komste om dan verder de riviere de Loyre af te gaen, onse reise nemende door Rochelle, Bourdeaux tot Montpelier en Marseille. Hebbe dese occasie in agt genomen om sonder mij tot Angers op te houden geheel Vranckrijck te besien en soo Godt gesontheit spaert terstont verder nae Italien te gaen om daer een gedeelte van de winter over te brengen, als sijnde het vermaeckelijckste van 't jaer. Ondertusschen ben verwondert dat geen brieven van Mr. d'Orville ontvingen, waerom heden aen sijn E. schrijf mijne brieven van credit de senden aen de banquier tot Bourdeaux. Indien U Ed. niet mogte geschreven hebben, sal doch niets verwagten, dewijl het mij U Ed. stilswijgentheit mij een genoegsaeme versekeringe sal sijn van goede welstant.

Ontving van dage noch 50 rijxdaalders van Mr. de l'Ecluse banquier, waer van 30 stuivers voor sijn provisie behielt etc., 20 voor een brief. U Ed. siet bij desen een brief van oom Weruweus, welke gesloten sijn Ed. magh behandigt worden, versoeckende dat U Ed. sijn vaderlijke sorge bij de sijne voegende ick met eenige aensien weder magh thuis comen.

Hier mede ter haest afbrekende, verblijve

U Ed. onderdaenige en gehoorsaeme soon.

Wicherus Pott

10.

Wicher Pott (1661-1716)
24 oktober 1685
Agen (fr)
fols. 2

Pieter Pott
Groningen (nl)

Waerde, seer hoog-geeerde vaeder,

Vertreckende van Orleans sont U Ed. een klein notula van 't gene mij 't sedert het vertreck uit Paris op weg is ontmoet. Uit het volgende siet U Ed. het arrivement tot Bordeaux, alwaer twee Hollantse messieurs hebbe gevonden (aen wien reets in Hollant kennisse hadde) die des daegs nae mijn arrivement reets tot haer vertreck op Tholouse etc. hadden gearresteert, dewijl soo haest niet konde veerdigh sijn, noch ook de stadt besien, soo ben des anderen daegs te waeter gevolgt in geselschap van Mr. Lerdate sijnde van de principaelste adeldom uit Gasconen, met wien 't sedert Nantes reets kennisse hebbe gemaect. Derwijl de mons. van Hamburg geen wissel tot Nantes vont, soo wilde daer nae niet wagten. Hiernevens sal U Ed. oock vinden een notule der depenses sedert het vertreck van Paris tot aen het vertreck van Orleans, hebbende behalve deselve noch een witte lakens rock laeten maecken waer in de swarte ratijne rock (die in Hollant gemaect is) hebbe laeten voeren en de andere gedeelte tot een broek verordonneert, sijnde welcke met hoet, sware port epée, kousen etc. op ruim 't sestig gulden beloopt, waer van in de naeste notula, vertreckende van Orleans, ontving 40 rijxdaalders van Mr. de Lecluse en tot Nantes 100 diergelijcke van Mr. van Harsele, soo dat nu reets in Vranckrijck ontvangen hebbe 450 rijksdaalders, waer van noch 230 in gout bij mij resteren. Tot Bordeaux hebbe brieven van credijt genomen op Montpelier en Marseille, hadde wel gewenst dat eenige aengenaem van u Ed. en credijt brieven op Italien, tot Bordeaux hadde gevonden, dewijl nae verscheiden resolutie, hoe door mijn vrienden en bekenden gepersuadeert om geen langer verblijf in Vranckrijck te maecken, maer mij noch voor de winter in Italien te begeven, als sijnde als dan de tijt van vermaeck en om wat te leren, de somer niet alleen heet maer brandende sijnde, versoecke daerom dat U Ed. de goedtheit gelieve te hebben te agreeren en mij verder credijt te verschaffen in hest op dat mijn reisde geen retardement magh lijden. Oock versoeckende dat U Ed. mij de staet van sijn gesontheit (Waer nae mijn eenige wensche en verlangen met den eersten is) gelieve over te schrijven op Marseille (indien niet reets onder couerto Mr. d'Orville mogte geschreven hebben), sich addresserende a Mr. Biccard, banquier pour Mr. W. Pott hollandois, aen wien ick van Mr. van Bommel, correspondent van Mr. d'Orville ben geadresseert, die mij deselve bij vertrek sal doen behandelingen, sullende oock niet manqueren van deselve plaets of ligtelijck eerder mijn verder reise bekend te maecken met de staet van mijn gesontheit, dewelcke tegenwoordig beter is als oit konde desidereren.

Kan noch niet naelaeten U Ed. te versoecken tot medelijden voor de gereformeerde die tot Groningen mogte komen, want verstae dat menigte door duisent periculen haer vaederlant, goet en vrienden hebben geabandonneert om geen affweringe van religie te doen, welcke meer als twee millioenen sielen gedwongen sijn te doen, door noit te voeren middelen, van alderhanden dreigen, injurien, afnemen van goederen, waer van eenigsints in mijn notula hebben gewagh gemaect, sijnde in geheel Gascogne, Provence, Languedoc, Berry, Dauphnat, etc. gene te vinden die openbaerlijck sich van de gereformeerde religie durft seggen, hoewel van alle die affweringe gedaen hebben geen 5 van religie verandert sijn, maer souden niet naelaeten bij gelegentheit haer ressentiment te tonen. Hebbe geen gelegentheit noch tijt gehadt om U Ed. nae belofte dese van Bordeaux te senden, maer sijnde tot Agen (twintig mijlen boven Bordeaux) soo even gearriveert, hebbe nae schuldigheid niet kunnen naelaeten te betuigen dat ick ben,

Eerwaerde, seer beminde vaeder,

U Ed. onderdaenige en gehoorsaeme soon,

Wicherus Pott

Mijn broederlijcke groet aen Cornelis, aen Gepke en Harmen.

Wicher Pott (1661-1716)
 18 december 1685
 Genua (it)
 pp. 6

Pieter Pott
 Groningen (nl)

Seer waerde en hoog-geeerde vader,

Schreef U Ed. uit Gascognen en twee brieven van Marseille, die hoopt dat U Ed. in gesontheit sullen hebben gevonden. Met de laeste maeckte mijn embarquement to Marseille bekend, doch hebben onse reise op Genua, soo haest niet konnen voortsetten als wel gewildt hadden, want ons den 27en november 's morgens te scheep begevende, moesten ons een uijr van Marseille ten anker leggen tusschen de clippige en wel gefortifieerde eilanden om een goede windt af te wachten, nae dewelcke twee dagen in 't schip gewacht hebbende, soo lieten wij ons aent eilandt Rateauneau aen landt setten, alwaer wij in de fortresse van de aldaer commanderende lieutenant seer vriendelĳck wierden onthaeldt en dewijl aldaer geen herberge was, versogde ons oock met matelassen in sijn logement, doch geen hoope van beter windt sijnde, lieten wij ons met een schuitje weder nae Marseille brengen, van waer (nieuwe provisie weder opgedaen hebbende) wij ons den 4 december weder rembarqueerden dewijl de windt ons eenigsints favorabel was, doch dewijl te fel blies, lieten wij ons weder aen 't voorgedachte eilandt aen landt setten, alwaer wij ons de koude winden vier nachten van rosmarijn en lavendel, dewijl hout noch ander schudt tusschen de klippen wast, doch maeckten 6en dito zeil tot aen Toulon, alwaer door contrarie winden moesten inloopen en besaegen voor de tweede mael dese vermaerde zee-haeven in compagnie van Mrs. Kath van Sweden en een Frans lieutenant, die met ons voor passagiers in de barck waaren. Na twee daegen avanceerden verders tot S. Tropes (10 mijlen van Toulon) sijnde een kleein steetje met een goede haeven en sterck kasteel voorsien. Buiten de stadt saegen in de tuin van de capucijs seer hooge laurierboomen onse elsen overtreffende in groote. Nae twee daagen hier gewacht te hebben, avanceerden verder langs strandt voor bij de hemelhooge Alpische gebergten, wiens toppen met sneuw bedect wij meer als 12 mijlen in zee saegen en langs de vermaeckelijcke Genoueense strandt met een menigte steden en dorpen, gelijk als besaijt en met vermaeckelijcke allees van laurier en oranjeboomen beplant, 't welck ons geen kleen vermaeck verstreckte in dese tedieuse vojagie.

Wij arriveerden eindelĳck den 15 december 's morgens tot Genua met recht toegenaemt Superba of de hovaerdige door sijn cierlijcke kercken en konincklijcke palleisen. De stadt leit op het hangen van een berg op de maniere van een amphitheater, sich seer aengenaem aen de zee-kantt vertonende is van een redelijcke groote en wel gefortificeert, soo wel aen de zee als landtkantt. In 't incoomen van de haven sijn twee moles off brede dijcken gemaect tot beschuttinge en versekeringe derselve. Op 't eene einde van de stadt bij de moles is een phare of verhevene toren van waeraen de stadt sein gegeven wordt van de schepen die arriveëren en voor bijvaeren. Booven is een groote lanteerne die des nagts de aencomende scheepen tot een baecken verstreckt. Dese phare is op een verhevene rotsteen gebout en met steenen fortificatien omringt door Louis de 4de, koninck van Vranckrijck, die dese stadt in sijn geweldt heeft gehadt en dese fortresse tot een breidel van de stadt getimmert.

Men siet met groote aengenaemheidt de meeste huijsen van buiten beschildert op alderhande fatsoen, te wieten met historien, pilaeren, beelden etc, t' welck van verre niet anders als in effect verbeeldt. De straeten sijn doorgans seer enge meer gangeties gelijkende, maar de huijsen hemelhoog. Hebbe noit kercken gesien van meerder schoonheidt waeronder, de van S. Laurens, de kerck van de Jesuiten, en die van L. Annontiata, de voornaemste sijn, waer aen noch onkosten, noch marber off kostelijcke schilderijen bespaert. 't Gewelfsel van dese kercken is geheelĳck vergult, behalven de heerlijcke schilderijen die daar tusschen geset sijn. De pilaren en de muuren sijn van enckel marbe van alderhande soort, soo heerlijck en soo uijtsteekent kostelijck dat men niets treffelijck noch cierlijcker kan bedencken.

Maar so dese stadt aensienlijck is door sijn kercken, sij en is niet minder door sijn heerlijcke palleisen. Wij besaegen die van de hertog, Spinola, Baldi en Doria, konnende niet beter gemeubleert worden met schooner beelden, schilderijen etc. In 't paleis van Baldi saegen een heerlijcke spiegel, sijnde met een groote menigte konstige silvere beeldtjes op de kant veriert,

wordende op 50000 rijxdaalders geestimeert. Noch is te sien het huis off paleis van de doge (de tegenwoordig wordt genaemt Pietro Durasso) met de wapenkamer en de verscheidene salen, alwaer recht geseten wordt. Ick soude mij te ver extenderen indien U Ed. een verhael dede van het kiezen van de doge, en de raedtsheeren, als oock van de 400, die de groote raedt uitmaecken, administreren van de justitie en het colligeren van de stemmen etc.

De kledinge van de mannen is seer stemmiger, gaende altesamen in 't swart gecleedt met lange beffen en swarte mantels. De groote dames en juffrouwen siet men seer weinigh op straet, maar ordinaerlijck in een chaise door twee muileesels gedragen nae de kercke off om haer vriendinnen te besoecken, anders sijnse altijd in huis opgesloten en hebben nauwlijcks de vrijheidt om ter venster uijt te leggen. Sij stellen groote ciraet in geel hair, waarom sij alle 14 daegen haar hoofd wasschen en 't hair tegen de sonne laeten droogen.

Dit is het gene dat tot Genua gesien off van anderen vernoomen hebbe, waer nae wij morgen off overmorgen onse reise verder op Livorno sullen voortsetten met een felouque, sijnde een soorte van ligte chaloupen die van 6 persoenen geroit wordt, langs strandt, slapende des nagts aen landt. Van daer sall verder mijn reijse te landt nemen over Pisa, Florencen en Siena op Romen, alwaer binnen 3 weekcne (Godt gesontheit verlenende) nae datum deses mene te zijn, en waer van U Ed. verders 't vervolgh van mijn reise sal bekend maecken, verblijvende altoos, eerwaerde seer beminde vaeder,

U Ed. onderdanige en gehoorsaeme soon.

Wicherus Pott

Genua, den 18 december 1685

Mijn broederlijcke groet in mijn dienst aen alle vrienden

PS. Hadde bijkans vergeten U Ed. de desolate staet van dese stadt aff te schilderen, te weten hoe anno 1685 in de maendt van maij door een bombarderinge der Franssen in 11 daegen en nachten soodaenigh is geruineert dat meer als een derde deel van de stadt ten deele door bomben, ten deele door brandt tot de fondamenten toe is geruineert, soo dat geen menschen aldaer kunnen wonen, 't welck niet te verwonderen is dewijl aen de zee-kant de stadt op 't digste betimmert sijnde, hebben 10.000 bomben (die gerekent worden in de stadt geschoote zijn) geen minder effect konenn doen, maar dit sijn al huijsen van minder caliber, sijnde de palleijsen die tegen de bergen aenleggen onbeschadigt gebleven, indien men weinige daar van eximeert, als 't paleis van de doge etc, soo dat men in 't eene einde van de stadt in een aerts paradijs schijnt te sijn door de kostelijcke huijsen en oranjeboomen, die de geheele stadt op de balkons en in kleene tuinen beplant staen vervult tot berstens toe met appelen, en de andere kant gelijck een verstrueert Jerusalem.

Wicher Pott (1661-1716)
5 januari 1686
Florence (it)
pp. 6

Pieter Pott
Groningen (nl)

Seer waerde en hoog-geeerde vader,

Uijt mijne laeste van Genua verstondt U Ed. mijne gesontheit en arrivement aldaer, met de fraijcheden aldaar gesien. Verders beloofde het vervolg van de reise U Ed. uijt Romen bekend te maecken, doch tegenwoordige materie van schrijven en ledige tijdt hebbende, soo kan niet naelaeten volgens schuldigheid U Ed. te kennen te geven hoe dat den 20en december met een afgehuirde felouque van Genua te waeter vertrocken in goede compagnie, te wieten nevens ons beiden Mr. Kath uijt Sweden, Mr. Van Laten uijt Antwerpen, een Spans capitain en 3 Franse Mrs. In 't begin deden wij goede voortganck, dewijl de wind ons diende, doch tegen de middag verslappende, moesten de roijers aenhouden tot de 21en, wanneer des morgens moesten inloopen tot Porto Venere (sijnde een kleen steetje en schoone zee-haven der Genuesen), dewijl de zee te hol ginck, t' welck de Middellantse Zee seer onderworpen is, dat nae de minste windt de golven hemelhoogh opschieten, het welcke ons in 't begin verschrickte, maer daar nae tot vermaeck verstreckte.

Wij verbleven alhier tot den 23en dito. 's Morgens wanneer weder langs strandt passeerden gelijk te vooren voorbij seer hoge bergen, wiens toppen booven de wolcken uitstaken tot onser geen kleener verwonderinge en vermaeck. Des middaegs gingen te lande in een kleen steetje aen de republiick van Luca behorende, alwaer geeten hebbende, veroorderden tegen den avondt onse wegh en arriveerden in 't midden van de nacht in de haven van Livorno, alwaer den 24 met blijheidt aen 't landt gingen als van dat onbarmhartige element des waeters verlost zijnde.

Ick vont alhier bij Mr. Hamblock en Brassart twee credijt brieven voor Livorno en Venetien, jeder van 200 ducaten, doch noch geen geldt van noode hebbende, soo nam credijt op Roomen op Sr. Francisco Morini aen wien U Ed. de brieven voor mij gelieve te adresseren. Wat de stadt belangt, die is niet seer groot, maar seer regulier, met fraije huizen en redelijcke stercke fortificatien en casteel, maar booven all is dese stadt beroemt door sijn groot coophandel en schoone haven. Ick vont alhier 7 groote Hollantse schepen, de wil hebbende nae Smirna nevens vele andere van verscheiden natien. In de stadt is weinigh te sien, waerom soo haest mijne saecken klaer gemaect hadde den volgenden daegh nae de middagh in compagnie van Mr. Shonman met een carosse nae Pisa vertrock, alwaer des avonts arriveerden, vindende in de herberge Mr. Kalh en 3 Franse Mrs, die met ons van Genua gecoomen waeren en terstont van Livorno haar reijse per hier hadden genoomen.

Den 26en besaegen met het voorgedagt geselschap 't gene al hier merckwaardigh is. BEvonden de stadt seer groot, dogh weinigh bewoondt, hebbende breede straeten en redelijcke hoge huijsen. De riviere Darno loopt door het midden, welcke geen kleene aengenaemheidt de stadt toebrengt. Sij was voor desen de hooftstadt van een florisant republiick, maer is tegenwoordigh onder het gebiet van den groothertog van Toscanen off Florencen, die oock alhier een casteel heeft doen bouwen. Men segt dat de lucht alhier des somers seer ongesont is, waardoor ligtelijck besmettelijcke siekten veroorsaect worden.

In de kercken van Italien vinden de reisigers ordinaerlijck haer verluchtinge als waeraen geen kosten off konst van architecture, schilderijen, beeltwerck off marber en andere noch veel kostelijcker steenen aen gespaert zijn. Wij saegen alhier verscheidene, waeronder de cathedrale de principaelste is, sijnde een heerlijck stuck wercks. Sij heeft 6 deuren off poorten van metael, waer op seer konstelijck met verheven beeltwerck uijtgedrukt staen de historien van het Nieuwe Testament.

Een weinigh van de kercke aff is een hoge en ronde tooren van enckel marber, aen de eene kant geheel overhangende, soodanigh door konst getimmert dat altijd schijnt te vallen. Wij besaegen van de hoogte met vermaeck de stadt en het omleggende landt. In de academietuin saegen wij nevens een groote menigte vreemde boomen, geheele alleës van de beste oranje- en

citroenbomen, die noch in dese tijdt met duisenden orangij- en citroenappelen vervult waeren. Alhier is oock een huijs voor de chevaliers van S. Estienne, wiens plicht het is altijd tegen de Turcken te oorlogen. Sij hebben een eigen kercke, waar in menigte vaendels en standaerden op de Turcken gewonnen opgehangen zijn.

Nae dat wij dese en andere fraijcheden hadden gesien soo vertrocken noch des naedemiddaegs in een afgehuirde carosse nae Florencen. Wij passeerden een angeneame verhevene wegh, soodanigh recht soo dat men nauwlijcks ter rechter off ter slincker handt keer (hoewel men 50 Italiaense mijlen reket, wiens 3 een Franse mijl off ure gaens maecken). Aen de eene kant hadden wij altijd de riviere d'Arno en aen de andere schoone vlaecke velden, die doorgaens met boomen beplant staen. Des soomers het landt voor de kragtige hette der sonne beschuttende en oorck groot profijtt aenbrengende, dewijl de wijnstocken daar tegen opgeleidt sijn.

Dewijl het dese en de volgende dagh feest waer, saegen wij menigte boeren en bourinnen langs de wegh en in de dorpen, wiens kleeren veel van de onse verschelen. De boeren waeren altesamen gewapent met een poock en een degen, soodanigh lang en swaer dat op de schouders droegen. Wij passeerden verscheiden steetjes, slapende tot Lascala, van waer des morgens vroeg weder wegh spoededen, arriverende tot Florencen des middaegs off 19 uiren, wandt de uiren worden anders in Italien gerekent als bij ons. MEn begint met het ondergaendes sons te tellen tot des anderen daeghs avont 24 uiren, hoewel de klock noit meer als 6 slaet. Hier door koomt het dat men niet altijd op deselve uir eet, want tegenwoordigh doen onse middaghmael om 19 uiren, wanneer dagh en nacht even langh is om 18 uiren en in de somer om 17 uiren.

Ick vondt alhier de broeder van de secretaris Flugger (die onder de compagnie der cursassiers van den hertog is, hopende hier eenig officie te verwerven) nevens verscheiden andere goede compagnie, hebbende reets heden een chaise afgehuirt om in compagnie van Mr. Oisou, sijnde een beroemt geleert Fransman morgen nae Romen te vertrecken, sijnde 5 daegh reisen van hier.

Mr. Schonman is nae Venetien vertrocken en de andere nae Romen, maar ick sulcken grooten haest niet hebbende, konde de voortreffelijcke stadt Florencen soo haest niet verlaeten. Met den naesten sal U Ed. vernemen wat alhier gesien en mij op de reijse ontmoet is. Het papier dwingt mij hier aff te breecken, betuigende dat altoos ben en verblijve,

Seer waerde en hoog-geeerde vaeder,

U Ed. onderdanige en gehoorsame soon,

Wicher Pott

Florencen, den 5 januari N.S. 1686.

Mijn groetenisse aen broeder en aen de vrienden

Wicher Pott (1661-1716)
 31 januari 1686
 Rome (it)
 pp. 9

Pieter Pott
 Groningen (nl)

Seer waerde en hoog-geeerde vaeder,

Mijne laeste was van Florencen, waer uijt U Ed. mijn arrivement aldaer heeft verstaen. De stadt behaegde mij soo wel dat aldaer 11 daegen stil bleeff, daer mijn compagnon niet langer als 5 daegen verbleeft, sijne wegh op Venetien nemende om aldaer de carneval off vasten avont spelen bij te wonen, docj ick oordeelde om veel gewigtigere redenen beter te zijn de reijse eerst op Romen te neemen, dewijl anders 100 France mijlen meerder moese reisen en de winter te Venetien passeren, wanneer het hier vermaeckelijcker en warmer is. Daerentegen in de somer onverdraeglijk heet, daer en booven kan hier meerder in de laliaense taal vorderen, die alhier best gesproocken wordt en in Venetien seer qualijck. Mijn voornemen is mij alhier tot in't laeste van april off begin van maij op te houden om bij tijdt op Hemelvaertsdag tot Venetien te zijn, om aldaer de cermonie van het trouwen van de zee bij te woenen, en sall van daer mijne t 'Huisreise in't midden van junuis, over Milan, Turin, Geneve, door Switserlandt en soo langs de Rhijn bevorderen.

Ondertusschen hebbe comp(agn)ie [2] gemaect met 3 Duitse mrs. die reets in Engellant en Vranckrijck seende om op morgen een reise van 15 daegen op Napolis te doen, waer van de beschrijvinge per naesten.

Vinde mij tegenwoordigh verpligt U Ed. te communiceren 't geen mij tot Florence en op de reise tot hier remarcabel is voorgecoomen. De stadt aengaende is naest Venetien, Romen en Napolis de grootste van Italien, seer dicht en wel betimmert. De straeten sijn gefloert met groote serckstenen, t' welck seer sindelijck is in regenagtig weder. Is alleenlijck met enckelde muiren en een fraij casteel gefortificeert, meer dienende tot een breidel als defentie van de stadt. Hier in worden bewaert de wapenen en het geschut van den groot hertog, t' welck aen weinige toegelaten wordt te sien, doch dewijl personen van grote qualiteit in deselve herberge met mij logeerden, soo kreeg het met haer Eed. te sien. Sall om kortheid halven niet specialiseren de naemen en kostelijckheid van de kercken, maer alleenlijck seggen dat de muiren van de principaelste kercken en toorens (daar van eene seer hooge en schoon is, 't welck reden gaft aen de Keiser Carolus de Vijfde te [3] seggen, dat men deselve in een koker most besluiten op dat sij niet altijdt gesien wierde en dat men dan uit alle quartieren souden komen om deselve te sien) voor buiten en van binnen marber sijn, opgevult met schone schilderijen, beelden, maer princpaelijck kostelijcke altaren van alderhande kostelijcke stenen en ingelecht werck ongelooflijcke schatten waerdighm doch de Chapelle waer in alle de groot hertogen sullen begraven worden, overtrefft alles wat men van een kostelijck gebouw sijn kan imagineeren en waer over men sijn lichtelijcker kan verwonderen als met beschrijven en hoewel kleen soo heeft men nochtans aen desselfs vercieringe gereets 't achtentigh jaeren gearbeidt met 40 à 50 arbeiders 's daegs, en is naulijcks de helffte geperfectioneert. Men siet niet als kostelijcke en harde steenen als pophijs, jaspis, lapis etc. altesaamen ingelefht naulijcks van schilderijen konnende onderscheiden worden.

Nae het besichtigen der kercken gingen nae de beroemde galderije van de groothertog, waar in menigte schoone beelden soo oude als nieuwe van marber en van coper. Uijt dese galderij gingen in de wapenkamer [4] alwaer alderhande vreemde wapenen en klederen bewaert worden, als kleding van de jantisaren van een koninck van China, de helm van Hanibal, het swaert van schranderbeek etc. Hier nae wierden geleid in 5 caemers vervult met de costelijckste schilderijen die men in de werelt vndt, gemaect van de beste meesters, daer nevens vele schone stene tafels van ingelegt werck, waarvan eene een stadt in Bohemen verbeeldt, met een boom wiens hout in steen verandert is, seer aerdigh op een ander was uijtgebeeldt de stadt en haeven van Livorno, nevens noch een ander waer aen dartige personen 15 jaeren aen gearbeidt hebben, waer uijt U. Ed. de costelijckheid kan afnemen. Men siet vele costelicjke cabinetten waer onder eene van ivoir seer costelijck ingelegt met edelgesteenten en met historien uijt de Bibel, seer kleen en konstige gewerckt, geestimeert op 80,000 Rijxd(aalders). In een ander wierden bewaert de medailles soo

van gout, silver als koper. Eij saegen oock het hooft [5] van Tiberius, gesneden in een turkois soo groot als een duiven. Sij een onwaerdeerlijcke prijs waerdigh. Oock 3 bustes off hoofdd en schouders van porphir van 3 hertogen van Florence, als oock verscheiden kleene heidense afgoden van coper, maer het heerlijckste van allen is die tabernaecle die geplaest sal worden in de voorgenoemde capelle, wiens pilaren van cristal sijn seer aerdigh gewerckt en de hooftstukken van sijn gout en de reste nae advenant ingelecht met een menigte edel-gesteenten, 't saemen op 100000 Rijx(daalde)r(s) geestimeert. Wij saegen noch in een ander kaemeer alle de goude en silvere vaten en andere rijckdom(m)en van den hertog, waar onder een service van enckel gout als schotels, tafelborden, lepels, messen, fourketten, candelaren etc. met een autour wiens voorste van enckel gout met menigte edelgesteent ingelecht. Met andere costelijckheden die groote schatten waerdigh sijn. Het paleis van de hertog is groot en van binnen met veel costelijcke meubelen en schilderien versien.

De tegenwoordigh regeerende hertog wordt genaemt Cosmus III. Groot hertogh [6] van Toscanen, is van een ouderdom van tegen de 't sestigh jaeren, een vreedzaam vorst, die sijn tijdt alleenlicjk en sijne godtsdienst en 't gehoorgeven van sijn onderdaanen, en best van sijn gebied doorbrengt. Hij is getrouwt geweest aen de dochter van de overleden hertog van Orleans, oom des tegenwoordige koninck van Vranckrijck, waar bij twee soons en een dochter heeft, doch is van sijn vrouw gescheiden sonder dat iemandt daer van reden kan geven. Sij woont dichte bij Paris alwaer ick haer gesien hebbe.

Buiten de poort is de plaasier-huis van de hertogin, genaemt Poggio Imperiale. Wanneer men daer naer toegaet, passeert men een lange allee van groene ricken (gelijck sij sier genaemt worden) dies bladeren des winters en somers altijdt groen sijn, en cijpresse boomen. Het huis is niet groot, maar kostelijck gemeubleert met schone schilderien enf raije beelden.

Oock hebbe bijgewoondt (door kennisse die ick hadde aen Mr. Oisou met wien alhier in comp(agn)ie gecoomen ben en andere Mrs. haere bijeenkomste, die aldus toegaet, de [7] voornaemste getrouwde juffrouwen van de stadt wierden in een schoon paleis genodigt om aldaer 4 a 5 uren door te brengen in het spelen op de kaerten. Alle de caemers ben wel gemeubleert en verligt wanneer sij met eenige chevalier saen de tafels geseten waeren, passeren de andere van de eene kaemer in de ander. Ick moet bekken dat nimmer juffrouwen gesien hebbe die soo kostelicjk met diamanten omringt waeren.

Nae dat alles tot Florencen dubbelt tot mijn contentement gesien hadde, soo vertrock den 6 jan(uari) van daer met de voorgedate Mr. Bisou, de soon van een rijck marquis genaemt Acciovoli, hielt ons in een andere chaise geselschap, ons brengende een wenigh vande weg aff nae een chartreuser clooster (aar van de voor-vaeders stigters van waeren) alwaer wij vande prior en monnicken seer vriendelijck wierden onthaelt, die ons oock aldaer des middaegs seer wel trackterden des naemiddaghs vervorderen onse weg noch 7 Italiaanse mijllen verder op het landthuls of liever paleis van den voorgendaghte marquis, die ons des avonts en des anderen daegs 's morgens heerlijc tracteerde, wanneer onse weg vervorderden over Siena, sijnde de grootste stadt [8] naest Florencen van 't Hertogdom Toscanen, alwaer een schoon kercke is, van daer vervorderden onse wegh eerst over hoge bergen, daer nae op vlack landt, passeerden Montifiascone eertijts Falerij of Faliscij genaemt en digte voorbij der ruinen van wij (de historie van dese twee steden kan U Ed. in Godofredus lesen).

Arriveerden den 13 tot Romen, alwaer mijn logis nam au mont d'or, alwaer wij in pension begeven hebbe voor 6 pistolen des maendts, voor eeten en een fraije kamer, hebbende fraije compagnie van Duitse en Franche graven en baronnen. Mijn kleren waeren geheel aff, waerom alhier een schoon kleedt hebbe laeten maken van laken met ligt sijden asch couleur gevoert, waervan oock de vest is de met swartte sijde gevoert is. De broeck is van swart fluweel met goud gele bloemen gemengt en swarte sijde koussen. Hebbe de fest met gouden kanten a la mode laeten besetten, welcke met de gouden knopen van de rock en van de vest over de hondert Hollandse gulden belopen. Het geheele kleedt coomt met alle appendentien van degen, hoert, schoenen een kanten dassen en manchetten etc. driehondert en [9] ettelijcke guldens. Hebbe hier oock een knecht angenoomen gelijck alle de anderen die hier ben, waer voor 4 pistolen des maendts off 4 bolschellingen des daegs betaelen.

Wij leven alhier in een geduirige voortijdt sonder van regen, windt, off felle koude geincommodeert te zijn. De boomen zijn altijd groen, dewijl geen andere zijn als orangie, citroen, laurier en andere boomen, soude meerder van het plaisir van desr stad U Ed. mededelen, indien het papier mij niet dede ophouden, sullende het tot een ander gelegentheidt sparen. U Ed. gelieve de goedtheit te hebben de staet van zijn E. en Broeders gesondtheit bekent te maeken, waer nae grootelicks verlange. U Ed. kan de brief door de heer d'Orville op Venetia laeten adresseeren aen d'heer Francisco Bourel aen wien oock desen addressere om sekerder dese te doen overcoomen. Off anders kan U Ed. deselve direct op hier senden aen de heer Marini, 't welck met den eersten versoecke te mogen geschieden.

Verblijven(de) ondertusschen,

Seer waerde en hoog-geeerde vader,

U Ed. onderdanige en gehoorsame soon, Wicher Pott

Mijn groetenisse aen broeder en aende vrienden, U Ed. gelieve dese inliggende gesloten te doen bestellen.

Romen den 31 janu(ari) N.S. 1686.

Wicher Pott (1661-1716)
1 maart 1686
Rome (it)
pp. 10

Pieter Pott
Groningen (nl)

Seer waerde en hoog-geeerde vaeder,

Maeckte U. Ed. den laesten jan(uari) bekent mijn arrivement alhier met mijn voorgenomen reise op Napoli, hebbende koop gemaectt met een verhuider van paerden om ons ieder voor vijff pistolen te defraijeren de geheele wegh behalven tot Napoli, soo vertrock den 2 feb(ruari) N.S. in compagnie van 3 Duitse messieurs uit Mekelenborg. Wij reden uit de poort van S. Jan de Lateran, latende aen de linckerhandt een out Aqueduct of waterleidinge met boogen, sijnde 17. a 18. voeten hoogh, waer over het water placht te lopen van Frascati tot Romen, sijnde 12 Ital(iaanse) off 4 fransse mijlen. Daer is een nieuw Aqueduct bij gemaectt (doch niet soo hoogh noch oock niet soo durabel) waerover het water noch passeert tot groot commoditeit van de stadt als waer door men menigte fonteynen soo in 't publiick als particulier siet springen. Aen de andere kanten van de stadt siet men noch diergelijcke waterleidingen die van de bergen (die 4. à 5. fr(anse) mijlen van Romen sijn) affcomen, waar door Romen met fonteynen vervult is tot groot vermaeck en ciraet van de Stadt. Wij sliepen de eerste nacht tot Veletri, beroemt door de voor-vaeders van de keiser Augustus die alhier haer residentie hadden. Men siet op de merckt een coperen beelt van de paus Urbaen de 8ste in een kostelijk paleis en tuin van de cardinael Ginclis.

Des anderen daegs deden wij onse middagmael tot Terracina, eertijts genaemt Anxur, sijnde de hooft stadt van de Volsei. Daar resteert tegenwoordig niets van sijn luister als eenige ruinen van de haven en van een oude tempel. Des nademiddaegs passeerden wij de ruinen van de oude stadt Amijclae, alwaer Pithagoras siek ophielt op sijn ancomst in Italien, 't welck desselfs onderganck is geweest, want de inwoonders aengenomen hebbende de leringe van dese philosooft durfden niet doden een menigte slangen die haer daeglijcks vermeerderden om niet te verstoren de sielen der versturvenen, waer door de inwoonders de sadt moesten verlaeten die noch tot heden verwoest is. Des avonts arriveerden tot Fundi, sijnde de eerste stadt in 't koninckrijck Napel, dewelcke omtrent 200. jaeren geleden verwoest is geworden door den Turckse Zeerover Barbarossa, wandt hebbende verstaen dat Julia Gonsaga de schoonste prinsesse den doen ter tijdt leefde, sigh alhier ophiedt soo sondt aldaer een gedeelte van sijn armee om haer wegh te neemen om tot een present te dienen aen den Turcksen Keiser Soliman, maer sij, de alarm gewaer wordende, ontvloot het gevaer in haer hemdt. De Turcken haer anslagh misluckende voerden de inwoonders weg in slavernij en vernielden dit steetje tot de groondt, waernaer het weder herbout is.

Van hier reden wij twee daegen achter malkander op een weg gevloert met groote blauwe straetsteenen die soo swaer sijn dat twee stercke mannen genoeg wercks hebben om eene op te heffen, sijnde in 't midden verheven en soo breedt at twee wagens malkanderen konnen passeren. Dese weg wordt genaemt Via Appia, dewijl Appius borgemester van Romen deselve op sijn Rostten heeft laeten maecken van de poorten van Romen tot aan Brundusium in't koninckrijck Napels, sijnde 5 dagen reisen. De stenen sijn soodaenigh in malkanderen gevoegt dat in 1800 jaeren dat deselve gemaectt sijn deselve eer schoonder als slimmer is gewoeden, hoewel daeglijcks daer over een groote menigte waegens en paerden passeeren.

Den 4. Febr(uari) quamen des middaegs tot Mla, eertijds Formiae genaemt, alwaer wij saegen het graff en grotte van Cicero, des naedemiddaegs nae 3 uren rijdens quamen in groote vlackte alwaer wij saegen de ruinen van een Aqueduct en van een magnificq Amphitheater, met vervallene Thermae, off badt-stoven, alwaer wij een verwonderenswaerdige echo vernaemen, die een geheele sin ordentliick en duitliick weergalmde. Wij verwonderden ons dat wij geen de minste overblijfselen van een schone stadt saegen die alhier eertijds stondt, genaemt Minturna, maer de tijdt die alles verderfft heeft selfs de ruinen doen vergaen. Wij sliepen tot Agathas.

Des anderen daegs vroeg quamen wij in een schoone vlackte die tot Napoli duurde. Dit landt is soo schoon, abundant en vruchtbaer dat het met recht van de poeten genaemt is de woonplaats van Ceres en Bachus, niet alleen tweemaal des jaers vruchten voortbrengene, maer daer en

booven met vruchtdragende bomen beplant, waar in noch wijn locken gelecht sijn, soo dat men sigh niet te verwonderen heeft dat de soldaten van Hanibal, die gehele legers der Romeinen verslagen hadden, en gepasseert de dorre Alpise geberchten, sich hier door de banck selver hebben verdaen. Wij hielden het middagmael tot Capoua, die voor desen in grootheidt en macht egaleerde de steden van Romen en Carthagen, maer desselfs hoogmoedt is tegenwoordigh wel verandert, als zijnde tegenwoordigh een kleen elendigh steetje, alwaer wij nauwlijx genoegh vonden om onse hongerige maegen te contenteren, wandt hoewel het landt soo abundant is, soo wieten sij dogh niet te prepareeren dat daar mede over een koomt. Daer nae passeerden het steetje Aversa, alwaer Jeanne, koninginne van Napels, haer man Andreasso verworgde en weinigh daernaer wiert sij op deselve maniere getracteert (siet Godefredus).

Arriveerde nae 5 daegen rijdens tot Napoli. Vertreckende van Romen hadden wij een stercke regen, die ons 2 1/2 dagen bij bleff, twelck voor een gedeelte verminderde het vermaeck van de wegh, die niet anders als met groene boomen beplant is, als laurier, mirte, cijpres, groene eijcken en groote menigte andere vreemde bomen bij ons onbekent. Men siet oock een menigte tuinen van orangie en citroenboomen, die het geheele jaer met menigte geladen sijn. Wij gingen in eenig van deselve en contenteerden onse appetijt en nieuwsgierigheijt, dat wij ons niet anders konden inbeelden als dat wij in de somer waeren, te meer dewijl geen koude gevoelden. Wij reden oock de meeste tijdt aen de voet van de hooge bergen, waeruit menigte fonteynen quamen uitloopen, off onder de voeten van de paerden met geweldt opporrelen, waeronder eenige swavelagtige die seer verre een lelijcke stanck van sigh geven, soo dat door dese vreemdigheden ons de wegh niet moijlijk viel, temeer dewijl geen perickel van banditen, off roovers te vreesen is, want de marquis del Carpio, tegenwoordigh onderkoninck van Napels, heeft daar op een treffelijcke ordre gestelt, niet alleenlijck de Heeren wegen met een menigte justitiedienaers beset houdende, maer oock om oneenighheijt onder de banditen selver te verwecken. Heeft beloofft vrijheijt van haer crimina en 300 scudi (ider 3 holl(andse) gulden maekende) aen die geen die het hooft van sijn macker tot hem brengt, waerdoor soodaengh wantrouwen is onstaen dat tot Napoli in een beslooten plaets 400 van die gasten hebbe getelt die sigh vrijwilligh hebben overgegeven om met de wreetheijt van haer cameraden onderworpen te sijn, als niet sonder exempel sijnde, gelijk wij verscheiden hoofden, armen, en benen aen boomen onderwegen saegen opgehanden.

Wat Napels belanght is de tweede off derde grootste stadt van Italien. Is schoon, wel gebout en wel gefloert door de principaelste straeten met serck. De huisen sijn boven meestendeel plat, 't welck dient tot verkoelinghe in de somer en tot groot vermaeck. Daar is een fraije haeven off eerder dijk, waerachter de schepen voor onweer beschut leggen. Op 't einde is een Phare van steen, waar alle nachten geviert wordt voor de ancomende schepen. Alhier sijn seer kostelijcke kloosters en kercken, die de beste van Italien geroemt worden. In de kercke van de jesuiten is een geheel silveren tabernakel, alwaer wij op een feestdagh over de 3000 wassen kaersen sagen branden. In 't clooster van de chartreusen wierden ons verthoont verscheiden kasten van ingelecht hout, 't welck seer raer en konstigh gemaect is, al beter als schilderijen het natuurlijck gelijckende. Wij en deden geen moiten om het casteel St. Elmo en de twee anderen te sien, als niets besonders sijnde. Onder de palleisen is dat van de onderkoninck het principaelste en beste, remarqueerende dat de militie alhier in beter staet is als in de Spanse Nederlanden, als zijnde wel gewapent, gecleet en betaelt, waardoor en om andere redenen dese onderkoninck seer bemindt is.

Dit is het geene men ordinaerlijck alhier siet, maer wij hadden de tijdt waergenoomen van de carnaval off vastenavont spelen, de mannen gecleedt in klederen van vrouwen, en de vrouwen in manskleederen, sommige n kleederen van vogelen, van beesten, sommige in doctors kleedinge met lange neusen en wat men meer wonderlijcks in mom angesigten en kledinghe kan bedencken, waer mede sij langs straten loopen bedrijvende alderhande konste, geckerijen, maer het costelijckste en heerlijckste siet men in de carossen, waer aen geen onkosten tot ciraet en vreemdigheden gespaert worden. Het getal dat des donderdaegs en sondaegs naedemiddagh (als wanneer aldaer carnaval gehouden wordt) waar meer als 300, die in de groote straat, genaemt Strada di Toledo, heen en weder vaeren. Onder dese waer een triumphwaegen (die de magistraet van de stadt bekostigden) gemaect als een schip, wiens achterspiegel bijkans soo hoogh als een huijs. Dit was van buiten met groente besteken, behangen met alderhande vogelen en vlees, als hoenderen, duiven, patrijzen, ossenvlees, van schapen, kalveren, herten, wilde swijnen etc. alles in seer nette ordre opgeschickt dat men het van verren niet van een waerachtig schip kan onderscheiden. Van binnen saeten de negen musen, die met haer differente instrumenten een aengenaeme melodie maecten. In de voorste gedeelte waeren guigelspeelders

die alderhande sotte kluchten uijtrecteden. Wanneer dese waegen de tour van de voorgenoemde straete hadde gedaen, wierden gestelt voor het huis van de onder-koninck, alwaer ten besten wiert gegeven aen de slaven en an't gepeupel die het in een oogenblick spolieëerden niet sonder vermaeck der omstanders, als niet sonder krackeel en vuistslagen malkanderen de rooff ontnemende.

Nae dat wij dit de opera de comedien en wat meer notabel tot Napoli hadden gesien, soo reden met de paerden waermede van Romen gecoomen waeren om de antiq(ui)teiten en wonderen van de natuur tot Pozzuoli en Baijae te sien, redende des avonds weder tot Napoli. Op een andere dagh reden nae de bergh Vesuvius, welcke beschrijvinge om U Ed. niet tedieus te vallen tot de naeste gelegentheidt over 3. weecken sal spaeren, retournerende deselve weg die wij gecoomen waeren, arriveerden in goede gesontheit weder tot Romen nae een affwesentheidt van 16. daegen.

Mijn eenichste verlangen is om te vernemen de staet van U Ed. en broeders gesontheit. Indien U Ed. noch niet mogt geschreven hebben, soo versoecke dat niet langer gelieven te tarderen als sijnde,

Seer waerde en hoog-geeerde vader,

U Ed. onderdanige en gehoorsaeme soon.

Mijn groetenisse aen de vrienden en bekenden.

Romen den 1 Martius N.S. 1686.

Wicherus Pott

Wicher Pott (1661-1716)
 23 maart 1686
 Rome (it)
 pp. 11

Pieter Pott
 Groningen (nl)

Seer waerde en hoog-geeerde vader,

Drie daegen nae mijne laeste van den 2de deses ontving U Ed. aengenaeme van den 19 Jan(uari) O.S., waer uijt met blitschap U Ed. en der vrienden welstant vernam, waer over oock den Almagtigen alhier vollenkomentlijck hebbe te dancken, die wil gelieven mij daer mede begunstigen in de verdere reisen die voorgenoomen hebbe over Venetien door Milan, Turin, Geneve, Basel en soo langs de Rhijn alst waernae alle mijne desseinen gedirigeert zijn, konnende niet wel een andere weg nemen als moetende andersints veele schoone steden in Italien onbesien laeten en daar en boven een te dieuse reise door Duitslandt over Wenen off Beijeren doen, 't welcke veel geldt en tijdt soude wegnemen sonder veel nuts, daar men ordinaerlijck tot Venetien nae Hemelvaerts-dag goet geselschap vindt om de voorgedagte weg te nemen daar in geen perikel off swarigheidt is wegens het passeeren op de fransse grensen, alwaer de passagiers en vreemdelingen geen de minste verhinderinge wordt gedaen gelijk selffs tot Marseille hebbe bevonden en anders vernoomen die door andere wegen zijn gecoomen, ten sij vrese voor oorlog mogt wesen als wanneer wij nae tijds gelegentheijd most schicken, waer van U Ed. de goetheit gelieve te hebben mij sijn wille en goedtduncken bekent te maecken per couerto van de heer P. d'Orville aen wien met desen versoecke dat door U Ed. ordre mij eenige credijt wil verschaffen op Geneve, Basel off Strasbourg, over het sijn E. sal goetduncken off soo het beter moest oordelen sal van Venetien op de voorgenomde plaetsen credijt nemen, waer van antwoord tot Venetien sal verwachten, alwaer binnen twee maenden (Godt gelievende) mene te wesen.

Het is mij lieff dat alle mijne brieven wel sijn overgecomen, wandt waer voor eenige grootlijcke bekommert, maer U Ed. gesodene op Marseille hebbe niet vernomen. Verhaele in mijne laeste de reise nae Napoli met het gene aldaer gesien, 't welck niets is in comparatie van 't gene wij saegen tot Pozzuoli en daer omtrent en op den bergh Vesuvius aengaende wonderen van de mirtuir en oude wercken en gebouwen, 't welck nae ordre als gesien hebbe alhier sal terneer stellen.

Wij vertrocken met onse paerden, waermede van Romen gecomen waeren, met het aenbreecken van den dagh door de voor-stadt van Napoli (die van een groote lengte is) langs de zee, die ter lincker handt lieten lieggen. Nae 2 ital(iaanse) mijlen rijdens quamen aan het hol Pausilippus, 't welck een grotte is met grooten arbeit door een hooge berg en steenrots gehouwen (om daar door de ancomst tot Napoli te facijlder te maecken) sijnde een ital(iaanse) m(ijl) lang en soo breedt dat twee wagens malkander lichtelijck kunnen passeren. Nae dat wij boven den inganck het graf van Vergilius hadden gesien, soo reden wij omtrent hondert passen bij de helderheidt die door den inganck koomt. Daar nae reden de geheele tijdt in een dicke duisternisse dat wij malkanderen niet konden sien tot dat wij aen de andere kant quaemen. Wij waeren seer van het stoff geincommodeert als waer noit regen bij komt en dat 't sedert 1600 jaeren dat deselve gemaect is noit geveegt is. Onse giede wanneer volck en paerden door het gehoor gewaer wiert riep 'a la Marina' off aen de zeekandtt en de andere riepen 'a la montagna'. Sonder dese waerschouwinge soude men sigh dickwijls onbeleeft bejegenen in de duisterheidt van dese onderaerse wandelinghe.

Nae noch 3. m(ijlen) gevordert te hebben, quamen aen Grotto di Cane, sijnde een kleen hol van 12 a 13. voeten lang en oock soo hoog en breed, uit wiens grondt soodanige swavelachtige en vergiftige damp koomt dat al het geen leger als twee voeten van de aarde is moet uitgaen off sterven. Wij lieten hier van experientie doen door een persoon (die expres met ons van Napoli gecoomen waer) met twee torssen off dicke keersen van touw hars en teer te saemen gemaect, die booven seer helder branden, maer hoe meer nederwaerts hiel hoe meerder klaerheidt verloor, wordende blauw en op het laeste geheel uitgaende. Nae dat wij dit verscheiden maelen hadden laeten doen, soo nam hij een hondt die soo haest op de grondt nedergeleght hadde naer een groote schreuw als doodt bleeff leggen, waer nae hem met der haest droeg in Lago Agnano (zijnde een kleen rondt meertje omtrent 20. passen van daer), alwaer een weinig aen de kant in 't water hebbende gelegen weder bijquam. Van dit meer wierden ons veel fabelen verhaelt, dat

gelijk het hol doet sterven dit waeter weder soude doen herleven, maar soo dese hondt waerlijck hadde doot geweest geen water soude hem weder in 't levent brengen, maar hij was alleenlijck beswijmt door de infectie van de plaets en soo een weinig langer in 't hol, hadde gelegen het waeter soude geen nut toegebracht hebben.

Niet ver van dit hol zijn baden wiens natuirljck waeter seer hiet is en een leelijcke swavelagtige stanck van sigh geven. Dit soude goetd sijñ voor veelderlei sieckten. Wij contenteerden ons met de inganck te sien, daar wij een groote warmte gevoelden dat ons de lust dede vergaen van onse nieuwsgierigheidt verders te voldoen. Hier nae reden nae Sulphurata, sijnde een ronde vlackte tusschen de bergen, alwaer wij met verwonderinge een dicke roock saegen opgaen sonder dat wien vermerckten maar waeren noch meerder verbaest wanneer dese roock met groot gewelt en swavelachtige stanck door menigte kleene openingen uijt de aerde saegen opcoomen. Wij gingen tot bij dese gaeten en voelden de aerde rontom soo hiet dat geen handt daar op kosten verdragen. Wij staecken out linnen in de gaeten, dogh trocken het sonder eenige letsel daer wederom uijt, maer doen een stuck tin op een stock daar in hadden gehouden, bevonden nae een weinig tijdt dat de helfte weggesmolten waer. In dese selfde flackte ben diepe graven gemaect, alwaer somtijds swavel gemaect wordt. Op dese maniere op de grondt wordt een vier aengesteeken, waar oover groote houten worden geleght, waar op dese aerder die meestendeel swavel is word gesmeeten waer door dan in korten tijdt de swavel van de aerde word gescheiden, de swavel boven en de aerde onder blijvende.

Van daer reden wij nae Pozzuolo, eertijdt een vermaerde stadt op een berg aen de zee geleygen, doch tegenwoordigh de woonplaets van arme viskers. Wij lieten alhier de paerden staen en naemen een barcke waer mede over een zeeboesem voeren meer als 3 lt(aliaanse) mijlen. Wij saegen aen de kanten de ruinen van de bruyge, die de Keiser Caligula alhier liet maecken sonder eenige nootsakelijckh(eit), maar alleen om sijñ maght en magnificencij te toonen. Dese brugge waar aen beide kanten met bogen van steen en in't midden met menigte schepen aen malkanderen gehegt, waar over dicke balcken die met aerde opgevult waeren en met straetsteenē gelijk een weg gepaveit. Hier over reed desen Keiser twee daegen agtermalkander als in triumph met sijne guarden en Romeinse adeldom vergeselschapt, waernae haer in de schepen en op de brugge heerlijck liet tracteerē, sigh beroemende dat niet alleen over de aerde maar oock over de zee door dese sijne wercken triomfeerde en dat de brugge die de Persiaense koninck Xerxes over den Helles-pont liet maecken niets waer in vergelijckinge van dese. De heerlijcke structure van dese brugge kan men affmeten uit de overgeblevene pilaeren, wiens kalck off 't saemenvoegende materie soo hart is dat men geen gewelt een kruimeltje daar van konden affslaen.

Wij lieten aen onse rechten hant een bergh genaemt Massicus, seer geroemt bij den ouden door de wijn de alhier plagt te wassen, daer digte bij waer de andere hooge berg Monte di cenere off Aschberg genaemt. De Antiquarius die wij van Pozzuolo mede genomen hadden, verhaelde ons dat dese berg nae een scrickelijcke aertbevingen een nagt uit de aerde was opgeborsten. Wij setten voett aen landt tot Baijae, alwaer in twee uijren dese delicioese plaets besaegen, soo seer beroemt bij de outheydt en daar alle de voornaemste Romeinen haer woonplaets des somers plachten te houden, dogh daar van nu niet resteert als ruinen die genoegsaem zijñ heerlijckheidt te kennen geven. Onse guide bracht ons eerst in de Eliseese velde, waer van de poëten soo seer gefabuleert hebben als seggende dat die geene die wel in dese werelt leefden nae haer dootd alhier wierden heen gevoert om een ewige gelucksaligheidt te genieten. Het is meer kleen dogh dogh vruchtbaer stuck landts met bomen en wijndruiven beplant, hebbende aen de eene kantt de zee, aen de beide kanten bergen en om dar in te geraecken moest men passeren de rivere de Acheron, daar Charon, de helse voerman, de zielen met een bootie overhaelde. Dese riviere is nu in een stinckent meer verandert, genaemt Locus Avernus, dewijl de voorgenoemde Aschberg de uitganck nae de zee gestopt heeft. Men magh hier met recht seggen dat aen de poëten en aen de schilders vrijheidt van stofferen gegeven is, wnadht hebbe menigte valleijen doorgereden die ongelijck schoonder waeren als dit kleen stuck landts dat niet grooter is al bij ons twee off 3. grassen.

Noch hier gingen nae een plaets genaemt Piscina miserabile, sijnde een groot verwelfft gebouw onder de aerde, onderstut van 50. pilaeren, hebbende 100. treden in de lengte, 50. in de breete en nae gissinge 30. in de hoogte. Wij klommen met trappen nae beneden, saegende muiren met kalck bestreecken, maer soodaanigh hardt dat daar van niet het minste konden affbreecken,

sijnde een gemengelde materie van fijn gestoten marber en witte van eijeren waer uit UEd. de kostelijckheidt kan mesureren. Dese kelder diende eertijdt om daarin water te bewaeren dat door een aqueduct seer verre wiert geleit tot commoditeijt van de inwoonders en slaeven der galeijen die in de haven hier digte bij (nu genaet Mare Mortuum) des winters verbleven, sijnde het natuirljck waeter in dese plaets ondrinckbaer door de swavelachtige smaeck.

Hier nae gingen met aengesteken ligten in een ander onderaerts gebuw genaemt Cento Camere uit oirsaeck dat alhier hondert kaemers ben, waer in de galeijboeven des winters haar verblijf hadden. Nae onse boodt wederkerende, saegen op de oever van de zee het graff van Agrippina, moeder van de Keiser Nero. Op deselve plaets daar sij van haar onnatuirljcke soon van het leven beroofft wierdt weder in de boot getreden sijnde wierden geroit langs strant voor-bij de ruinen van de palaisen van Marius, Cesar en andere groote Romeinen. Wij traden aen landt bij het vervallene paleijs van de keiser Nero, alwaer de guide ons de handen dede in zee steken. Die bevonden hiel kout te wesen, maer het sant dat uit de grondt ophaelden, was soo brannende heet dat onmogel(ijk) in de handen konden verdraegen. Nae dit wonderwerck verscheiden mael geexperimenteert te hebben, gingen in de baeden van Cicero, wiens natuirljck waeter seer hiet is en goet voor veelderleij gebreken. Niet ver van hier is de grotte van Tirtola, sijnde een seer lange ganck in de steen rotse gehouwen, waar in met aengestoken keersen gingen. Soo haest men daar in koomt, gevoelt men een groote hette die vermedert hoe verder men daar in gaet, remarqueerden hoe meerder het hooft nae beneden hielden, hoe minder warmte gevoelden, 't welcke oock aen beide kanten van de steenrotse bevonden, want van de grondt langs de muir nae boven voelende, bevonden het onderste ijs kout, maeckende in 't midden een even scheidinge, alwaer de handt koudende gevoelt de helffte een groote koude, en de ander helffte soodanigh warmte dat nauwlijcks een oogenblick daar aen konden verdragen. Gingen meer als 200. passen hier in met groot contentement.

Van hier gingen naer de voorgemelte Lacus Avernus, aen wiens oevers wij verscheiden vervallene heidense tempels saegen, waer nae onse keersen weder angesteecken hebben(de), gingen in een grotte die soo breedt is dat twee waegens malkanderen ligtelijck kunnen passeren, en over de 5. fransse mijlen lang door de klippigen berg gehouwen, hebbende eertijts gedient tot een weg van hier nae de steden Baijae en Cumae. Wij gingen meer als een half uir hierin, waer in gesegt word dat de Sibilla Cumana (waer van dese onderaertse ganck de naem voert) soude gewoont hebben en veel profetisse schriffte nae gelaeten, dogh opgedeelden dat tot een badstove gedient hadde, dewijl waeter en bedden van steen hier in saegen. Dese grotte is een heerlijck stuck werck, wiens gelijck niet gelooff dat men ergens sal vinden. Nae dese wonderen van de natuir en konst gesien te hebben met groot contentement, keerden met de boot weder nae Pozzuolo en soo verder met de paerden tegens den avond tot Napoli.

Sal verder het vervolg per naesten senden, verblijvende ondertusschen.

U Ed. onderdanige en gehoorsaeme soon.

Wicherus Pott

Romen, den 23en Martius 1686.

Wicher Pott (1661-1716)
6 april 1686
Rome (it)
pp. 10

Pieter Pott
Groningen (nl)

Seer waerde en hoog-geeerde vaeder,

Uit de laeste van den 23. passato verstondt U. Ed. mijn voorspoet, dewelcke nae wensch blijft continueeren, gelijk oock van U Ed. verhope. Uit den laesten bleeck off U. Ed. eenige contentement nam in de corte verhalinge van mijne reise, waer om niet kan naelaten op deselve maniere voorts te vaeren. In mijne laeste maeckte bekend de wonderen van de natuir en remarkerenswaardige oude gebouwen die tot Baijae en daar omtrent saegen.

Des anderen morgens gingen vroeg weder te paerde, latende de zee aen de rechterhandt. Reden twee uir in een vlackte tot aen de voet van de bergh Vesuvius, die meer als anderhalf uir te paerde op reden tot aen een hoge sterckte, waer van de paerden affstegen. Klauterden met een guide een groot halff uir met veel moite om hoog. Dese top is soo steil dat niet sonder scrick nae beneden saegen en soude beswaerlijck sijn op te klimmen indien niet halff weg beens in de rootagtige asche stapten en de uitgeworpene groote verbrande stenen somtijts tot rust-plaetsen verstreckten. Wij quamen eindelijck op de top, alwaer een groote openinge saegen 3. quartier uir in de rondte gelijk wij selven met moiten bevonden. Dese openinge is daer de top sijn laegste is meer als 70. voeten diep en dar de top op sijn hoogste is meer als 140. In 't midden van dese kuil is een kleene verhevene berg die oock een openinge heeft, een geduirige roock als een kalck-oven van sich gevende. Nae dat dit lange met verwonderinge hadden aengeschoot, soo wierden soodaenige door nieusgierigheidt vervoert dat ons hier mede niet conden conden contenteren, maer een bequaeme plaets uitcosen hebbende, klommen niet sonder pericul in dese openinge. Wij saegen dat de aerde als van swijnen omgeroert hier en daer eenige uitwaesinge van roock gaff, passerende bijkans tot aen de kuijnen door dese aerde, wiens heldse swavel is dat ons geen liefflijcke reuck aenbragt, gevolende op sommige platsen groote hette. Wij quamen eindel(ijk) aen de voorgedagte hoogte. In 't midden, alwaer de roock met een scrickelijcke gewelt en geraes 't hemelwaerts saegen opschieten (dat van verre soetjes schint op te komen) op deselve maniere als in de sulphurata doch met dicken straelen en meerder kragt.

Op dese manier saegen dit wonderlijck wonderwerck sonder dat dat het ons soo duir quaem te staen als den beroemden natuivorscher Plinius die een tijdt dat dese berg brande desselfss eigenschap willende ontdekken door asch en stenen soodanig wiert overstolpt dat noit weder is te voorschijn gecoomen. In onse wederom reise nae Romen hadden in compagnie een Engels lord met sijn hoofmester die voor tijt jaeren dese berg hadde gesien en deselve meer als de helffter diepte gevonden en de berg in't midden die nu meer als 100 voeten hoogh is, en waer doen geen mans lengte, waer door blijkt, gelijk oock bevonden door de holle aerde, dat de onderaertse hette dese bergh doet opswellen.

Doen uit dese kuil met veel moiten weder op de top geclimmen waeren, saegen (niet ver van de plaets daer nae beneden moesten klimmen) een wolcke gelijk een dikke colonne op de berg steunende. Wij keerden derwaerts en doen met het gehele lichaem daer in traeden bevonden een heldere nevel, waer door niet een handtbreet ver van ons konden sien, gevoelende eenige nattigheit die als een stoffregen quaem neder druipen. Op de bergen tusschen Florencen en Romen passeerden ons menigte donckere wolcken met stoff-regen en windt daar op de vlacktens sonne saegen schijnen, maer dit waer een heldere wolcke in aengenaem weer met sonneschijn sonder windt. Wij bleven noch eenige tijdt boven om het vermaek te hebben de stadt Napoli te sien, die als onder de berg schijnt te leggen (hoe wel 3 fr(anse) mijlen in rechte linie van daer gelegen) en 't gesigt over velden en zee, 't welck het aengenaemste vermaeck is dat men sigh kan imagineren in een gewenst fraij weder.

Wij klommen in korten tijdt de berg nederwaerts en quamen tegen den avont weder tot Napoli. Onderwegens verhaelde ons de guide hoe dickwijls dese berg dese omleggende landen met onderganck gedreigt heeft. De laestemael gebeurde in 't jaar 1631, gelijk uit een opgerecht gedenckteken (aen de wegh opgerigt) laesen, bijkans op dese maniere in 't laeten. Nae een dicke

roock en vlamme maecte de Vesuvius soodaenigh geraes off de werelt wilde bersten. De felste donderslaegen waeren in vergelijckinge pistoolschooten. Napoli met sijn omleggende landen beeffde en 't sidderde. De zee verhefde sich waer nae met soodanigh kragt opberstede dat geheele steenrotsen in de valleien dede nedervallen. Gehele rivieren van swavel liepen tot ver in de zee. Nevens verscheiden steetjes en dorpen wierden meer als 2000. menschen door desselffs asche bedolven, en indien de windt niet van de kant van Napoli geblasen hadde, soude geheelijck vernielt sijn geworden.

Van hier keerden deselve weg wederom nae Romen, die wij gecoomen waeren. Onderwegens gingen een weinigh uit de weg om de stadt Gaëta te sien, welcke een stercke vestinge is en zee haeven onder het gebiedt van Napoli. Hier saegen 5 â 6 galleijen. Wij saegen alhier een hooge berg die van boven tot beneden van een gescheurt is. Sij wilden ons doen geloven dat het geschiedt was doen onse salighmaker gecruisigget wierd. Tusschen de openinge is een trappen gemaect tot nae beneden, alwaer een kleene Cappellen die met veele devotie besogt word. Om haer seggen te bevestigen, toonden ons de uitbeeltsel van een handt van een Truckse slaeff (sok sij voorgeven), die hier aen niet willende gelooven, door mirakel in de steen-rotse gedrukt wierd. Indien al te geloovigh geweest hadden, wij souden kleene stientjes uit de berg gehouwen mede genoomen hebben om deselve voor de koorts op te slocken.

Noch saegen onderwegens Frascati, 14 it(aliaanse) m(ijlen) van Romen, eertijds Tusculum genaemt, alwaer Cicero en andere voornaeme oude Romeinen haer plaisierhuisen hadden, gelijk oock nogh tegenwoordigh de grooten van Romen alhier sijn in de somer ophouden. De stadt is kleen, maer op een aengename plaets op een berg gelegen, het gesigte hebbende op de vlacke velden van Romen, die men ligtelijck van hier siet. Wij besigtigden het huis off villa (gelijck de buiten huisen alhier genaemt worden) van Aldobrandine, anders belvidere genaemt om sijn aengenaeme situatie. Het huis is proper, maer de fonteinen sijn besienswaardigh, waeronder een dicke strael die 70 voeten hoogh springt, maeckende een geraes als van donderslaege, 't welck seer raer is. Noch lieten waeter uit twee hooge pilaeren springen dat dan door swierende canalen om de pilaren nederwaerts lopende weder in aerdige waterlopingen nae een legerplaets coomt. Een hipocentaurus blaest op een hoorn seer fel en ordentlijck gelijk oock de God Pan op sijn herderspijpe, maer de sale alwaer Appollo met de negen musen gestelt is. Passeert voor het fraijste als wiens onderschedelijck toonen door het waeter sonder menschen handen seer distinctelijck gehoort worden. Wij saegen oock andere schone huisen, tuinen, fonteinen en oude gebouwen die om kortheidt halven voorbij gae.

7 a 8 mijl verder leit Tivoli, eertijds Tibur genaemt (alwaer reets te vooren met een chaise hebbe geweest), sijnde oock een van de vermaeckelijckste plaetsen omtrent Romen. Wij saegen in de tuin van de cardinael Esté menigte angenaeme grotten en fonteinen, artificiele vogels op de boomen singende etc., maer 't geene ons het meeste verwonderde, was een waterval van een genoegsame groote rivere, die meer als een halff uir steil nae beneden valt op de steenrotsen, dat schrickelijck te sien is, maeckende een verdovent geraes.

Nae 16. daegen retourneerden weder tot Romen op deselve tijdt als het carnaval aldaer sijn begin neemt, 14. daegen continuerende, welcke in alderhande vermaeck wordt doorgebracht in wonderlijcke manieren van kledingen in carossen off te voet door de stadt lopende, in balen, opera off comedien, in musijck dat voornaeme Romeinen in haar huisen holden en waer de vreemdelingen en andere personen van qualiteijt acces gegeven word. De avonden worden in gastmaelen en alderhande divertissemerten door gebracht tot aen den vasten, als wanneer ider sich geretirëert hout en geen vermaeck neemt als in de kercken te besoecken, als wanneer men altijdt in de eene oft in de ander een treffelijck musijck hoort.

U. Ed. sal lichtelijck begerigh wesen om een descriptie van de soo seer beroemde stadt Romen nu toegenaemt Sancta, dewelcke soo kort als mogelijck is sal ter neder stellen. Was ten tijde van Romulus van weinigh importantie, maer onder de regeringe van de keiser Aurelianus was de omtreck der muijren 50. it(aliaanse) m(ijlen), in sijn bevattende omtrent vier millionen menschen, maar daer ane door de barbarise natien verscheiden maelen verwoest sijnde, wierden de muiren op deselve fondamenten weder herbout als geweest hadden ten tijde van de Keiser Augustus, sijnde 13. it(aliaanse) m(ijlen) in circomferentie, wiens muiren noch tegenwoordigh in stant sijn, in sijn 7. kleine bergen begriipende, die als nogh haer oude naemen behouden als Monte Capitolino, Palatino, Aventino, Celio, Esq(ui)lino, Viminale en Quirinale. De stadt is naulijcks een

derde stadt bewondt in dien de paleisen en een groote menigte kloosters en kercken (wiens getal meer als 300 is) uitgenoomen waeren), Roomen soude tegenwoordigh maar een matelijcke stadt zijn. De rivire de Tijbre passeert daar door off liever loopt aen de eene kant voorbij, sijnde niet seer breed, maer seer diep, dickwijls met een groot geweldt overstromende. Het water is door troubelheidt ondrinckbaer, waerom men het selve door aqueducten van seer verre hier doet comen.

Soo als verder meende voort te vaeren, ontving U Ed. aengenaeme van den 20. febr(uari) met de copia van den 19. jan(uari), waar uit U Ed. gesontheit met vreugden verneme, gelijk oock het aenvaerden van U Ed. nieuwe charge, dewelcke wensche en den Almachtigen bidde dat U Ed. met contentement en gesondtheit magh bekleden, op dat U Ed. broeder en de vrienden in voorspoedt weder magh vinden waar toe soo veel haest sal maecken als doenlijck, wandt met geen kleene genegentheidt aengedaen ben om mijn schuldige gehoorsaemheidt en danckbaerheidt te betoonen, maer wat reise sal nemen kan nogh niet sekerlijck weten voor aleer tot Venetien sal zijn, werwaerts over 14. daegen post datum over Loretto etc. sal vertrecken. Hier manqueert geen goede compagnie. Aleer derwaerts gae sal U Ed. de namen van de reisgesellen en 't gene alhier gesien hebbe bekendt maecken. Verstae oock met een groot genoegen de promotie van de Heer Schaij, van wien mij alles goets belove als hebbende door de eer van zijn Ed. laestemael in Hollandt genoten veel vrientschap bespeurt.

Hebbe gisteren nochmaels met de chaise nae Tivoli geweest om de goede compagnie van de heeren Van Alphen, Cuneus, Schönman (met wien in Vranckrijck en met de laeste oock in Italien gereist hebbe, die 't sedert enige daegen alhier van Venetien zijn gearrivëert) en twee franse Mrs. met wien mij wel diverteerde, nit manquerende onser vrienden te gedencken, betuigende dat ick ben,

Eerwaerde, seer beminde vaeder,

U Ed. onderdanige en gehoorsaeme soon.

Wicherus Pott

Romen, den 6 April N.S. 1686.

Versoecke dat U Ed. de groetenisse gelieve te doen, aen broeder, de vrienden en bekenden.

Wicher Pott (1661-1716)
 20 april 1686
 Rome (it)
 pp. 8

Pieter Pott
 Groningen (nl)

Seer waerde en hoog-geeerde vader,

Hadde laestmael de gelegentheidt niet U Ed. een verbael te doen van 't geene hier merckwaardigh hebbe bevonden, waer van het principaelste soo kort als mogelijk is alhier sal ter nederstellen.

Onder de kercken is die van St. Pieter de principaelste, niet alleen van dese stadt, maar oock van de geheële aerdtbodem, overtreffende in schoonheidt, kostelijckheidt en grootheidt (soo gesecht wordt en oock lichtelijck geloove) alle de kercken die oit in de werelt geweest sijn. Voor de kercke is een groote ronde plaetse, een it(aliaanse) m(ijl) in de ommetreck, omringt van 4. rijgen marbre pilaeren, soo dick dat van 3. mannen niet kunnen omvaemt worden en 70. voeten hoogh boven met marbre beelden versiert. In 't midden van de plaets staet een Egiptise basiliske off piramide van een soort van marber, granite genaemt, sijnde een steen van een seer groote hoogte, hebbende aen ider kandt een fontain die altijdt met een bulderent geraes in groote abundancij seer hoogh waeter uitwerpen. Men klimkt van dese plaes over 24. marbre trappen nae booven, alwaer men door 5. hooge poorten in 't portael gaet. Tusschen dese poorten sijn pilaeren van 24. voeten in de rondte en 86. in de hoogte. Dit portael kan door sijn lengte en breedte voor een goede kercke verstrecken. Het verwelffel is geheel vergult. Tegen over dese 5. poorten sijn de 5. deuren van de kerck, wiens lengte gesecht wordt vijfthondert twintigh voet en 380. voet de breete. In't midden is een cuppole soo hoog en spatieus (als zijnde 170. van mijn treden in de omtreck) dat mij over desselfs structure niet genoeg kan verwonderen.

In 't gewelffel siet men treffelijck schilderijen a la mosaïque. Ick heb verscheiden maelen daar boven opgeclommen tot in de werelt globe, die van onderen soo groot als een menschen hoofd gelijckt, daar wij dogh met ons 15. 't saemen ingeweest hebben. Van boven heeft men een schoon gesicht over de stadt en de omleggende landen. Geloove dese empole wel soo hoogh te sijn als Martinatoren te Groningen. De heerlijckheidt van dese kerck te beschrijven soude te lang vallen. Hebbe meer als 20. maelen daar in geweest, maar altijdt iets gevonden waar over mij verwonderde. U. Ed. kan sijn desselffs luister voorstellen door 200. jaeren arbeids en de kosten van over de 40. millioenen gouts. Geen vermaert meester heeft 't sedert die tijdt geleefd die daar aen geen zieraedt gebracht heeft.

Tot dese kercke is altijdt een groote toeloop van menschen, maar voornaementlijck de weeck voor Paesschen (welcke alhier de heilige weeck genaemt wordt). Hebbe donderdagh voor Paesschen meer als 4000. pelegrims van alderhande natien in processie alhier sien koomen, behalven de confrerender Romeinen, waar onder sommige die sijn op de bloote rugge soodanigh met coorden sloegen dat het bloet tappelings bij haar witte kleren ter neer liep. Als doen wierden vertoont die halve lichaemen (soo sij seggen) van St. Peter en Paul en honderdleij andere reliqen meer, dewelcke (hoewel indien waerachtigh van weinigh nuts) met een verwonderenswaardige devotie gesien worden.

Het Paleis Vatican is hier digte bij, alwaer de paus des winters sijn verblijft heeft. Het eerste apartement is de sala Regia, alwaer de paus publicke audientie geeft aen de ambassadeurs der koningen. Vandaar gaet men in een andere kaemer, alwaer donderdagh voor Paesschen 13. pelegrims in wit laken gecleet de voeten sag wasschen door een cardinael, van de paus daar toe gedeputeert (die het somtijts selfs doet), waer nae sij heerlijk geregaleert wierden. De andere kaemers ben schoon, door de kostelijcke schilderijen van de voornaemste meesters. In dit palais hebben de paus tweemaal sien consistorij houden. Is toegenaemt Innocentius de XI uit Milaen van het geslaschte en familie Odechalchi. Is van een magere complexie van de ouderdom van over de 70. jaeren. Noch saegen de bibliotheek soo seer geroemt door sijn menigte manuscripten. Men siet oock verscheiden schoone oude marbre beelden, wiens gelijck geroemt worden selfs niet in Roomen te sijn.

De andere voornaeme kercken sijn St. Jan de Lateran, welcke de hooftkercke is van alle kercken waar in oock een groote menigte reliquen, als het soort van Zacharias, vaeder van Johannes de Dooper, een brocken van Maria Magdalena, een schouder van St. Laurentius, een tandt van Petrus, hoofthair en kledinge van de H. Maget Maria, een hemdt dat sij voor Onse Saligmaeker gemaect heeft, een handtdoeck waer mede Christus de voeten affdroogden van sijne discipelen, de stock waar mede op sijn hoofdt wierd geslaegen, het scharlaken kleedt waer mede van Pilatus omhangen wierdt, hout van het kruis, een van de garstenbrooden die in de woestijne vermenigvuldigt wierden, de roede Moises, de tafel waar op Onse Saligmaeker het avontmael instelde en andere menigte reliquen, meer die alle op Paesdagh onder het toeloop van een ontallijcke menigte menschen ten toon gestelt wierden. U. Ed. moet niet meenen dat alhier alleenlijck van dese reliquen bewaert worden, maer daer is bijkans geen eene kercke die met diergelijcke doodts beenderen opgevult is. Ja, men vindt geen soo kleene historie in het nieuwe testament daer van hier niet eenige resten bewaert worden. Ons wierdt oock verthoont een pilaer, waar op de haen 3. mael kraide doen Petrus sijn meester verlochende.

Buiten de stadt sijn in een kleen kerckien 3. fonteynen die ontsprongen sijn door dien het hoofdt van St. Paulus (die alhier gemartiriseert is) 3. mael om hoogh steutete, waardoor terstont 3. fonteynen quaemen ontspringen, ieder 7. â 8. passen van malkanderen. Indien alle andere dier gelijk mirakelen soude ophaelen, soude noit gedaen hebben, gelijk oock in 't verhaelen van alle kercken, wiens getal over de 300 is. Daerom sall deselve met stilswigentheit voorbijgaen met U Ed. te seggen dat in dien de leere soo goet waar als de kercken de geheele werelt in geen twijffel soude staen deselve te omhelsen.

Alhier sijn oock een groote menigte kloosters en hospitalen voor de siecken en pellegrims, in eene van deselve genaemt het hospitaal van Christus. Hebbe in de heilige weeck op een avondt over de drie duysent pellegrims sien tracteren, 't welck de geheele weeck continueert. Gelove niet dat ergens een stadt is die met sucken menigte paleisen vervult is, waaronder sommige seer kostelijcke vervult met schone schilderijen en antique en marbre beelden dies prijs onwaerdierlijck is, daar sijn oock menigte groote tuinen daar men niet anders siet als fonteynen, rijen van oranje en citroenboomen, waar in des avonts ordinarij ons vermaeck in 't wandelen nemen. Indien de stadt aensienlijck is door sijn nieuwe gebouwen sij en is niet minder heerlijck door sijn oude ruinen van kostelijcke paleisen, amfitheaters, circi, thermæ off badstooven (waaronder de ruinen van eenige een kleene stadt verbeelden), triomfboogen, piramiden, triumfcolonnen, konstige marbre statuen (die noch in groote abundancij sijn en wiens prijs onwaerdierlijck is), onderaertse gangen en honderderlei fraijcheden meer, waer van het minste een lange beschrijving vereist, maar sal 't selve tot een mondelijcke 't saemenspraeck spaeren, want dewijle mijn vertreck aenstaende is, soo moet hier mede afbreecken, dewijl noch gaeren mijn vrienden en bekenden adieu seggen.

Ick hebbe compagnie gemaect om met Mr. Vien uit Brussel en ander geselschap overmorgen, sijnde maendagh, met een calesse over Loretto in 11. daegen tot Bolognien te vertrecken, en soo verders nae Venetien, alwaer soo haest sal gearriveert sijn U. Ed. mijn wedervaeren sal bekend maecken, hebbe 't sedert mijn verblijff alhier van Sr. Marini ontfangen 250. scudi waar van de notula bij gelegentheit gelijk oock van Marseille tot hier, verblijvende ondertusschen

Seer waerde en beminde vaeder,

U. Ed. onderdaenigen gehoorsaeme soon

Wicher Pott

Romen, den 20en April N.S. 1868

Wicher Pott (1661-1716)
18 mei 1686
Venetië (it)
pp. 10

Pieter Pott
Groningen (nl)

Seer waerde en hoog-geeerde vaeder,

Den 20en april maeckte u Ed. bekend hoe dat tot Romen kennisse en compagnie gemaectt hadde met twee gebroeders, genaemt Mrs. van Vien (wiens vaeder raadtshoor in't Hoff van Brabant) om twee daegen nae datum te vertrecken, ick met eene in de calesse en de andere te paerde. Noch voegde sich in onse compagnie een rijck coopman van Bolognen genaemt Sallaroli. Wij aten de eerste dagh niet van het steetje Castelnouvo, waer van wij een aengenaem gesigt hadden over de stadt en de omleggende berghens en valleijen. Wij sliepen tot Civita Castellana op een hooge steenrotse gelegen. Aleer men daar coomt, passeert men een brugge over een kleen riviertje, waaronder een aengenaeme waterval. Dese dagh gelijk ook de volgende daegen tot aen Loretto passeerden meestendeel hooge bergen en schrickelijcke steilten.

Den 23en voeren door Otricoli en Narni, arriverende des avonts tot Terni, eertijds Interamnia, de geboorteplaetse van de beroemde historischriver Tacitus. Wij saegen alhier in een palais twee stucken marber, die door het waeter soodanigh uitgeholt waeren dat nae spinnewebben geleken. Het waeter van alle kanten passerende met een guide die ons op een hoge bergh leide tot boven de wolken, alwaer een schrickelijcke water vall saegen, die seer steil op de onderleggende steenrotsen nedervallende een riviere formeert, die tusschen de bergen heen swierende, geen onaengenaem gesigt van boven geeft. Wij keerden nae 3. uiren weder te rugge, met de calesse onse weg vervorderende, onse middagmael houdende tot Spoleto, slapende tot Fuligno.

Den 25en vertrocken seer laet uit oirsaecke dat twee van ons geselschap nae Apsisium gegaen waeren om aldaar haer devotie te plegen, waerom wij des nachts in een slecht dorp moesten slaepen, genaemt La Mueia. Des anderendaegs deden ons middagmael tot Tolentino en sliepen tot Macerata.

Den 27en passeerden des morgens door Recanati en arriveerden nogh tegen de middag tot Loretto, een kleen steetjen op een kleene berg gelegen, niet meer als een halve it(aliaanse) mijl in de omtreck, twee it(aliaanse) mijlen van de Adriatische Zee oft golff van Venetien gelegen, welke men lichtelijck kan sien van de wallen die redelijck sterck zijn. Maer 't geene dit steetje beroemt maeckt, is een kerck waar in een langagtige vierkante kaemer daer in (soo sij seggen) aen de maegt Maria van den engel de menschwerdinge van Onse Saligmaecker gebootschapt wiert en die voor ontrent 400. jaeren door de engelen uit het H. Lam alhier gebracht wierdt, ten tijde dat de Turcken sigh daar van meester maeckten. De toeloop van menschen uit alle hoecken van de werelt is ongeloofflijck, die voor 't meestendeel in pelegrinagie alhier coomen, ontmoetende somtijts op de wegen bij vijftig en 't selfens met lange pellegrims stocken in de handt, sommige lange kruisen draegende, oft op de grondt slepende. Op wat uir van de dagh dat men in de kercke kooft, men siet althijt een groote menigte menschen met een verwonderenswaerdige devotie, haer gebeden sprekende, somtijts 3. â 4. uiren achter malkanderen op de knien leggende, maer indien de devotie groot is, de geschencken en gaven aen dese kercke gegeven sijn niet minder.

In de schatkaemer worden rijckdommen bewaert, veel milioenen waerdigh, behalven veel jaerlijckse opkomsten. De wijnkelders sijn met menigte groote vaten wijn opgevult, gelijk ook de apothekarij met alderhande kruiden en drogen die in schoone geschilderde aerde vaeten bewaert worden, waer van tot nootdrift en genesinge aen de pellegrims uitgedeelt wordt, om de pellegrims (die hier en van daer op Roomen ordinaerlijck haer wegh nemen) tot de bedevaert aen te moedigen, sijn overal op de Heere wegen door geheel Italien veel hospitalen opgeregt, alwaar logijs, spijse en dranck uitgedeelt wordt.

Wij bleven des naedemiddages gelijk ook de volgende morgen tot Loretto om alles naukeurig te sien. Des naedemiddages op Ancona vertreckende, de hoofdstadt van La Marche, een van de

beste havens aen den 2. golffen gelegen. Is een fraije stadt tusschen twee bergen in de flackte gesitueërt.

De 4. volgende daegen passeerden een geduirige vlackte tot aen Bolognen. Wij passeerden onderwegens verscheiden fraije steeties als Sinogallia, Fano, Pesaro, Rimini, welcke oock havens hebben voor kleene barcken. Van Loretto tot Rimini voeren meestendeel op de strandt van de Adriatise zeeboesem, die van 3 tot 3. mijlen met ronde torens beset is, waerop des nachts wacht gehouden wordt om achtinge te geven op de barbarise zeeroovers, die somtijts te lande koomen en alles wat vinden in slavernij oft buit wegvoeren, waerom wij oock in de dorpen altijd een garde van soldaten in 't geweer saegen. Daar nae passeerden noch Saviniano, Furli, Faenza en Imola, welcke steetjes alle in een seer vruchtbaer landts-douwe gelegen sijn, overvloijende (gelijck het spreekwoordt seght) van melck en honingh. Alles seer goet koop. Wij kochten somtijts 5. á 6. quartelsvoor de prijs een holl(andse) stuiver etc.

In de vijff daegen die tot Bolognen stil bleeff, ontving groote vrientschap van de voorgedachte Mrs. van Vien, die alhier 3. jaaren gestudeert hebben, gelijk oock van signor Sallaroli, voornaeme edelman en (nae de maniere van Italien) oock koophandel drijvende, die ons oock heerlijk inn sijn palais regaleerde. Sijn soon die overal gereist hadde, informeerde mij in alles en hadde de goetheit mij alle de particulariteiten van de stadt te laeten sien. De stadt is groot, wel gebout en wel gepeupleert, als wordende desselfs inwoonders op hondertduisent zielen gerekent. Is niet sterck als alleenlijck met een enkele muir omringt sijnde. Men gaet door de geheele stadt onder galderijen, 't welcke in de lange straeten een aengenaem gesichte geeft, en groote commoditeit als voor regen en sonne bevrijt sijnde tot La Rochelle in Vranckrijck hadde iets diergelijcks gesien, dogh coomt in geen comparatie van dese.

't Sedert 10 à 12 jaeren is buiten de stadt een lange galderije begonnen om daer onder 3. it(aliaanse) mijlen ver nae een kercke te gaen, alwaer gefabuleert wordt dat een portrait van de H. Maget is, gemaect door de Evangelist St. Lucas, waer toe alle daegen veel toeloop is. Dese galerije is reets 300. bogen lang, ider boog van 6. passen, dewelcke in rechte linie de aengenaemste perspective is die men ergens soude connen vinden. Binnen de stadt sijn menigte schoone kercken en kloosters, dogh coomen in geen comparatie met die van Romen en Napels. De cheur van de kerck van St. Dominivus is remarcabel door de sitplaetsen. Die van 't saemengevogt hout sijn soodanigh nae de schilderijen gelijkende dat de keiser Carolus de Vijfde door dese stadt passerende curiositeit hadde met sijn ponjaert een stuck houts daar uit te halen om te sien off het geen schilderij waer. Dit stuck is daar niet weder ingeset om ter gedachtenisse te dienen. Ick hebbe diergelijcke gesien in Napoli, maar dit is veel beeter en schoonder.

Buiten de stadt is een schoone kerck en klooster op een bergh gelegen, waar van men de stadt en het omleggende landt ontdekt. In 't midden van de stadt sijn twee smalle torens waar van de eene seer recht en hoogh is, en de andere laeg doch aen de eene kant overhellende. Men wil mij doen gelooven dat deselve alsoo door konst getimmert was, gelijk die van Pisa, die ongelijck schoonder en konstelijcker is. Wij aten hier alle daegen van de soo seer beroemde sausisen di bolognen, die men bij duisenden te koop vindt, gelijk ook honties daar van eenige soo kleen dat men se gemaeckelijck in de moffe kan draegen.

Dese stadt (gelijck oock alle de anderen waerdoor gepasseert sijn) behoort onder de jurisdictie van de paus, die hier altijd een legaet heeft, welck ordinaerlijck een cardinael is de met groote pompe in de kercke en op de straeten te voorschijn koomt. Sij heeft veel privilegien boven de andere steden, houdende altijd een ambassadeur te Romen, 't welck haer aldaer eerder voor egale als onderworpene doet aensien. Dese privilegien komen door dien sich vrijwillige onder des paus gehoorsaemheid heeft begeven. Daer sijn 40. oude familien die de regeringe van de stadt formeren uit welcke bij beurten alle twee maenden een confalonier (bij ons soo veel als president) met groote en magnificencij gehooren wordt. Wanneer uitgaet is altijd vergeselschap met een garde Switsers met trommen en trompetten.

Den 7en Majj afscheit van Mrs. van Vien etc. genoomen, hebbende (die alhier nogh eenige daegen sich meenden op te houden) soo embarqueërde mij twee uir in de nacht in een barque die bijkans gelijk de treckschuit door paerden getrocken, arriverendedes anderen daegs middag tot Ferrara, een groote en welgefortificeerde stadt, oock onder de Paus gehoorsaemheid behorende, alaer alles in twee a 3. uiren gesien hebbende, ('t welck doch niets besonders is) soo

gingen in een andere barque daer mede tegen den avondt aen de Po quaemen, sijnde grootste riviere van Italien. Wij gingen hier over in een zeilschip daer meden den 9. dito des avonts tot Venetien arriveerde, mijn logijs nemende al Ecus de France, alwaer voor een Venetiaense ducaet de daer (ontrent 7. holl(andse) schellingen) redelijck wel getracteert ben met goede franse en duitse compagnie.

Per naesten sal U. Ed. een decriptie van dese stadt mede dielen, gelijk oock de wegh van de vordere reise, welcke sal dirigeren nae de goede compagnie en nae U Ed. brieven, waernae grootelijcks verlangende ben, verblijvende ondertusschen.

Seer waerde en beminde vaeder,

U Ed. onderd(anige) soon

Wicherus Pott

Venetien, den 18en Maij N.S. 1686

19.

Wicher Pott (1661-1716)
4 juni 1686
Venetië (it)
pp. 11

Pieter Pott
Groningen (nl)

Seer waerde en hoog-geeerde vaeder,

Den 9. Maij alhier in gesontheitd arriverende, hadde geen kleen vermaeck in 't aenschouwen van een stadt midden in de zee gelegen, omringt met menigte kleene eilanden, wiens fondamenten het waeter met weinigh aerde vermengt, gebout op een ingeheide marsen, doorkruist met een groote menigte canalen, waerover meer als 1500. kleene steene bruggen ider van een boogh. De grootste wordt genaemt Rialto, sijnde een miraculeus gebouw over het groot canael gebout van enckel marber, meer als 20. treden breedt van een boogh soo lang dat men deselve nauwlijcks kan oversmiten. Boven sijn twee rijgen winckels alleenlijck van een verdepinge, uit vrese dat te groote swaerte desselffs fondamenten niet mogte beschadigen.

De straeten sijn seer enge en irregulier, 't welcke groote moijlijkheidt geefft aen de vreemdelingen, waerom men sigh meestendeel bedient van gondolen, sijnde een soort van lichte booten, 16. a 17. voeten lanck en 4. voeten briedt, altesamen swart. In 't midden oock overdeekt met swart baij om niet van son oft regen geincommodeert te werden. 6. personen konnen aldaer gemackkelijck insitten, wordende door twee mannen met groote snelheid voortgeroit. Dese gondolen doen een groote menichte menschen de kost winnen, wordende gerekent dat alhier over de twintigh duisent van dese scheepjes sijn. Die eenigsints van qualiteit is onderhout eene, sommige 2, 3, à meer gondolen. De carossen gelijk oock de paerden sijn hier onbekent, en die hier met verwonderinge aenschout worden, gelijk remarkeerden aen eenige paerden van de graef Koninks-marck die in een barke door de stadt passeerden omme Morea getransporteert te werden.

Onder de kercken is die van St. Marco de principaelste, sijnde een out gebouw, niet hoog off groot, maar veel geestimeert om sijn kostelijckheidt, als sijnde meestendeel marber. De muiren sijn beset off met kostelijcke schilderijen off met ingeleiden steenen ala mosaïque gelijk oock het verwulfsel en de vloer, van binnen rontom behangen met de wapenen van de doges, alle van silver, en sommige van een excessive groote. Wij saegen in dese kercke des daeges voor Ascension op het groote autaar de soo seer beroemde tesor, waeronder twee konincklijke kroonen, een van het eilant Cijprus en de ander van het eilant Candia, waerover de republijck van Venetien eertijds haar gesag hadden. Wij saegen oock een kostelijcke kroone van de doge, genaemt 'Il corno', nae de gelijckenisse die sij heeft met een hoorn, sijnde met menigte peerlen en edelgesteenten omset, en menigte andere kostelijckheden, wiens verhael te lang soude sijn.

Uit dese kerck gaet men op de plaetse St. Marco, die gerenomeert wordt de schoonste plaetse oft merckt van Europa, sijnde als een winckelsaeck rontom met arcades oft bogen. Aen de kant van de zee sijn twee calonnen, op de eene staet een coperen Leuvo met vleugels, sijnde het wapen van Venetien, op de andere staet een heilige. Aen de eene handt is het palais van de doge, alwaer veel schoone en welgemeubleerde caemers. De principaelste is de sale, alwaer de grootraad gehouden wordt, sijnde een van de grootste caemers die oit gesien hebbe, genoegsaeme plaets voor 2000. edelen, die alhier verschijnen. Is boven en rontom geschildert van de beste meesters die oijt geleefd hebben. Daer sijn noch menigr andere raetkaemers, doch die niet soo groot oft schoon sijn. In het palais is oock een wapen caemer om in der haest duisent mannen met geweer te versien tot defentie in noodt van de doge en van de raedt. Hier worden oock bewaert het harnas en swaert van de dapperen schanderbeck prince van Albanien, nevens verscheiden andere curiositeiten.

Hebbe oock gesien de seer beroemde arsenael, welcke seer groot is en van alelerhande sorte. Wij saegen over de 50. nieuwe galleijen, die noch niet in 't waeter gebracht waeren, nevens oock een nieuwe galeasse, sijnde 't saemen een galleije en oorlogschip. In een apart magazijn wierden

bewaert de oude en nieuwe Bucentaure, sijnde gemaect als een dubbelde galleje van buiten en oock meestendeel van binnen vergult.

Op een van dese schepen gingh de doge op hemelvaertsdach de zee trouwen op dese maniere. Des morgens om 8. uiren nae onse reeckeninge gaet de doge uit sijn palais, vergesellschaft aen de eene kant met de ambassadeur vna de keiser, aen de andere kant met de ambassadeur van de koninck van Vranckrijck. Sijn kledinghe is root scharlaken, gelijk oock van meer als 400. edelluiden, die hem volgen bij paeren. Als dus gaet hij over de brugge (daar toe expres gemaect) in de Bucentauro, die des daegs te vooren gebracht wordt voor de plaets van St. Marco. Wanneer altesamen daarin sijn gegaen, soo neemt sijn wegh nae de zeekandt, gevolgt van een ontallijcke menigte gondolen, 't welck seer aengenaem te sien is, soo door fraij gebouw en riemen, die met groote naersticheidt voort roijen sonder dat men de roijers siet, gevolgt van een groote menigte gondols, waeronder die van de ambassadeur seer konstelijck gesneden en vergult sijn geen piotten, sijnde een grooter vaertuig welcke men op dese dagh gebruickt om met meerder securiteit te gaen, dewijl somtijts door de menigte gondolen somtijts eenige omgeseten worden.

Wij hadden met ons 10. een sodanige piotte, met 8. roijersriemen. Wij volgden de Bucentauro 5 mijlen tot in de zee, te weten even buiten de eilanden, alswaer een weinigh stil houdende werpt de doge van het achterschip een gouden rinck in de zee met dese woorden: "Desponsamus te mare in signum pepetui dominii." Hierna keerden een weinigh te rugge en gingen te landt aen Lido, alwaer in de kercke haer devotie geleegt hebbende, retourneerden tegen de middagh weder langs deselve wegh te Venetien onder het afschieten van het geschut der galeijen en schepen, die voor de stadt laegen, gelijk oock geschiet was in het heenvaeren. In 't paleijs van de doge was een magnijfijcke maeltijt bereit om die geene die hem geconvoijeert hadden te onthaelen. Dese cermonie van de zee te trouwen is seer out en is altydt jaerlijcks gepractiseert geweest 't sedert dat de paus Alexander de 3. aen de Venetianen de heerschappij van de Adriatische Zee gegeven heeft. Des naedemiddages voeren met de selve piotte een halff uir van de stadt naer het eilandt Murano, alwaer bijkans niet anders als glaseblaesers wonen, die soo seer beroemde Venetiaense glaesen maecken. Maer op dese dagh verscheenen aldaer het grootste gedeelte der gondolen van Venetien die door het fel roijen haer adresse toonden tot geen kleen vermaeck der anschouwers.

Wat de regeringe belangt, die bestaet uit een doge off prinse de ad vitam geelingeert wordt, en twee duisent eedelen daar van ieder sijn besondere employ heeft als inquisitori del stato, die diegeene die tegen usancij van de republijk gepecceert hebben sonder eenige openbaere rechts pleginge in 't heimlijck straffen. Daar sijn procuratores de St. Marci, pregardi, savi grandi, savi della terrae ferma, etc., wiens officia te lang soude sijn te verhalen. Der doge, hoewel veel in apparentie, heeft dogh het minste gesagh. De tegenwoordige wordt genaemt Maro Francisco Justiniani, een man over de sestigh jaeren. Hebbe het geluck gehad van hem te spreken in de suite van Mr. Belleville, een Fransman, envoije van de koninck van Polen aen de hertog van Savoyen, die alhier aen de selve herberge gelogiert is. Hij was geheel in 't root gecleedt met een lange rock en een wondelijcke roode mutse op het hooft boven 3. mael breder als onder. Wanneer in publijcke fonctien gaet, draegt een soort van een hoorn op sijn hooft. De ordinarij dragt van de nobelen is een lange swarte rock met lange mouwen en een swart mutsje met franje op 't hooft

Nae alles nae contentement gesien te hebben en goede compagnie gevonden hebbende aen Mr. Dod, een Engelsch monsieur, soo sijn van meninge noch desen avondt te scheep nae Padua te vertrecken en aldaer eenige daegen geresteert hebbende, verder onse reise over Milan nae Turin te neemen als sijnde de vermaeckelijckste en secuirste weg. Soo haest aldaer sall gearriveert sijn, sal niet naelaeten U. Ed. ons wedervaeren bekent te maecken. Hadde gaeren eenige tijdinge van U. Eden. ontfangen om U Ed. en der vrienden prosperiteit te verstaen.

Hebbe van de Heere F. Bourel alhier ontfangen 150. slechte Venet(iaanse) ducaeten à 6. lw. 4. fol. off nae Holl(ands) reeckene 37. á 38. holl(andse) st(uive)r(s) ieder. Hebbende verder genoegsaem credijt genoomen op Milaen en soo U Ed. mogte geschreven hebben, hebbe ordre gelaeten mij deselve te doen behandigen aen Sr. Ludovico Delpiano te Turin, alwaer U. Ed. de brieven voor mij believe te adresseren in die niet mogte geschreven hebben. Onse saecken van nootsaeckelijckheidt mogten vereisen, verblijvende,

Seer waerde en beminde vaeder,

U. Ed. onderdanige en gehoorsaeme soon

Wicherus Pott

Venetien, den 4en Junius N.S. 1686

Wicher Pott (1661-1716)
 28 juni 1686
 Venetië (it)
 pp. 7

Pieter Pott
 Groningen (nl)

Seer waerde en hoog-geeerde vaeder,

Nae dat te Venetien een seer groote brant hadde gesien die twee daegen en een nacht duurde en waerin tusschen de 70. a 80. huizen geconsumeert wierden, soo vertrock den 4. deses gelijck U. Ed. doen schreeff, imbarqueerende in een schip welcke door twee paerden langs de riviere de Brenta getrocken wierdt op de maniere als treckschuiten, maer grooter en ander fatsoen. De overs van dese riviere sijn aen beijde kanten met een groote menigte schone gebouwen en luthoven van Venetiaense adel beset.

Wij arriveerden des aenderen daegs 's morgens te Padoua, die in grootheidt Venetien niet toegeefft maar is niet soo gepeupuleert. Men gaet door de stadt altijd onder arcades oft stene verwelfften gelijck te Bolognen. Wij saegen in 4. á 5. daegen alles 't geene aldaer te sien is, te weten de kercke van St. Justina, alwaer seer kostelijcke altaeren met oock een menigte reliquien (waeronder oock soo sij seggen de lichaemen van de evangelisten Lucas en Mattheas) in 't choor sijn. De bancken voor de monnicken uitermaten net gesneden, ertoonende seer cierlijck de hostorien van het oude en nieuwe testament. Het clooster daar digte bij gelijckt door sijn grootheidt eerder een konincklijck palais, sijnde oock alle de monnicken (wiens getal 120) van adelijck geslacht.

In de kercke van St. Antonio word het lichaem van de heilige bewaert onder een altaer. Rontom aen de muiren sijn seer konstig in marber sijne gewaende mirakelen uitgebeeldt. Voor het graft hangen 35. silvere lampen, waer onder eenige soo swaer dat van geen twee mannen konnen opgetilt worden. Alhier is alle daegen een groote confluentie van pellegrims en anderen, die het graft komen kussen om daar door eenige duisent jaeren aflaat in 't vagevier te becoomen. Hebbe op de dagh van sijn feest een solemnele processie 't sijner eeren sien doen, dat eerder tot vermaeck der kinderen als stigtinge soude konnen dienen.

In het stadthuis ('t welck aldaer pallaggio dei raggioni genaemt word) is een sale van 130. passen lang en 30. breedt sonder dat van eenige pilaeren onderstut word. Daer word bewaert de inscriptie van het graff van den beroemden historij-schrijver T. Livius, aldaer geboortigh gelijck oock het graff (soo gesecht word) van Antenor, stigtiger van dese stadt ettelijcke hondert jaeren voor de bouwinge van Romen. Nogh saegen wij een schoon cabinet van oude en nieuwe medaillen en andere curieusiteiten toebehorende aen de heer Patin, Fransman en professor medicinae aldaer.

Als wij dese en aendere fraijcheden hadden gesien soo maeckten een accordt met een voeturier om ons over Milan nae Turin te brengen, 't welck des anderen daegs vroegh souden effecturen maer de avondt te voren beving mijn reisgesel Mr. Dod een seer felle en hetsige coortse die hem twee etmael agter malkander bijbleeff, niet sonder perikel. In dese sijne noodt hebbe hem niet willen verlaeten maer liever sijne genesinge verwachten, 't welcke 16 a 17 daegen tardeerde, onder welke tijdt oock aldaer goede compagnie vond, soo van Duitsen, Franssen en Italiaenen, waer door aldaer de tijdt met vermaeck passeerde. Hebbe terstont nae sijn E. reconvaesentie de reise nae Turin niet willen voortsetten, maar liever eerst te Venetien retourneren om aldaer een ragatta off wedloop van gondolen en piotten te sien, wand hoewel het sien van fraije dingen niet het principaelste oogmerck der reisigers is soo moet men dogh niet versuimen de divertissementen van ider natie te anschouwen, te meer dewijle sulcke soort van vermaeck nergens anders als te Venetien kan gepractiseert worden.

Wij embarqueerden ons dan des daegs te vooren en arriveerden den 25en 's morgens een weinigh te vooren eer dese cermonie sijn begin nam. Wij saegen in de 30. groote vaertuigen ider a 10. riemen, verscheiden zeemonsters verbeeldende, sommige heidense fabelen verbeeldende, alle seer kostelijck versiert en vergult, sijnde geen beeldtwerck off wonderlijcke maniere van kledinge

voor de roijers en veelderhande ciraet van riemen gespaert. In jeder waeren twee trompetters, noch waeren daar 7. zeepaerden bereden met soo veel zeemannen en meerminnen. Dese voeren verscheiden mael het groot Canael heen en weder, gevolgt van een groote menigte gondolen, tot geen kleen vermaeck der aenschouwers. Tegen den avondt begon den wedloop van 11. derleij soort van vaertuigh, met acht, 4, 2, 1, personen van vrouwen, van beboggelde etc. Ider sorte bestaende uit 7. 8. á meer gelijcke scheepen, die het groot canael heen en wedervaerende, met premien bijschonken wierden. Nae dat eerder off laeter tot de metam wederkeerden.

In de nacht wiert te voorschijn gebracht een groot vaertuigh, verbeeldende de triumph van Neptunus, dewelcke boven in een zeewaegen verthoont wierdt met sijn drietandige vorck, voortgetrocken van 10. zeepaerden, ider met een vrouwspersoon, als zeegodinnen gekleedt, bereden, verklaert met een groote menigte wassen torsen, waermede dese cermonie eindigde, die mij meerder behaegt heeft als het carousel van het verleden jaer te Versailles. De prince van Brunswijck heeft de voornaemste kosten gedaen, als alleen 40. duysent Venetiaense ducati gespendeert hebbende.

Hier mede onse oogemerck bereikt hebbende sullen van dese avondt nae Padoua weder retourneren om dan terstondt onse weg op Turin te bevorderen van waer U. Ed. verders het succes onse reise sal berigten en betuigen dat ick ben,

Eerwaerde seer beminde vaeder,

U. Ed. onderdanige en gehoorsaeme soon.

Mijn groetenisse aen broeder en aen de vrienden.

Venetien, den 28en Junius 1686.

Wicherus Pott

20.

Wicher Pott (1661-1716)
28 juli 1686
Turijn (it)
pp. 13

Pieter Pott
Groningen (nl)

Seer waerde en hoog-geerde vaeder,

Mijn laeste was van den Jun(i) uit Venetien, waer uit U. Ed. mijn retardement van de reise heeft verstaen, maer soo haest de ragatta off wedloop der scheepen te Venetien geschiedt was, hebben ons weder nae Padoua begeven, alwaer wij terstondt een chaise met twee paerden affwonnen, waer mede den 30. Jun(i) 's morgens nae Vicenza vertrocken, sijnde een genoegsaeme groote en wel gepeupeleerde stadt, wordende doorkruist met twee rivieren, La Bachelone en La racone. Het stadthuis is getimmert op de maniere als die van Padoua, dogh niet soo groot, dogh schoonder van buiten. In de tuin van de graeff Valmerana is een fraij doolhoff.

Den 17. Julij passeerden geheele velden met moerbesien boomen beplant, wiens bladeren aen de zijde wormen te eeten worden gegeven, waardoor alhier veel zijde is. Nogh passeerden de plaets alwaer de Romeinse velt-overste Marius de Combri geheelijck versloeg. Wij quaemen des naedemiddaghs te Verona, toegenaemt 'La Noble', een seer groote stadt, alwaer nogh een heerlijck amphiteatrum 't welck de inwoonders weder hebben doen repareëren, soo dat men van onder tot boven de trappen kan gaen.

Wij saegen een corstelijck cabinet van de graeff ..., die ons selver alles met een groote belefftheit toonde. Wij saegen een groote menigte eeuwige brandende lampen van steen, coper en ander metael, lairijmatoria, van glas waar in de vrienden der verstorvenen de traenen in bewaerden en in't graff bij de doode neder plaetsen, verscheiden cureuse vaeten en kannen die eertijds tot offerhande dienden, een steen waer van linnen gemaect wordt dat door het vier schoon gemaect wordt, een bijl welcke de Romeinse Borgem(eester) voorgedraegen wierdt, een menigte van oude en nieuwe medaillen, oude en nieuwe waepen, en duisenderhande aendere curiositeiten meer, wiens minste stuck verdient met verwonderinge aenschout te worden. Van daer gingen besien de tuin van de graeff Justo van waer men een aengenaeme gesichte heeft over de stadt en het omleggende landt.

Nae dat wij nogh eenige andere fraijcheden en kercken die dogh niet heel schoon sijn, hadden gesien, soo vertrocken aenderen daegs, passerende door Pescheria, een stercke fortresse van de Venetiaenen, ons middagmael houdende te Dissenssano, een kleen steetje met het vorige aen het meer La Garde gelegen, arriverende tegen den avont te Brescia, sijnde een groote en welgefartificeerde stadt beroemt door goede pistolen die door geheel Italien veel getimmert sijn.

Den darden ditto passeerden door Crema, een kleene dogh redelijck stercke stadt, de laeste die aen de Venetiaenen behoort, slapende tijt it(aliaanse) mijlen verder te Lodi, de eerste stadt aen de kant van 't hertogdom Milan, alwaer des aenderen daegs tegen de middagh arriveerden. Milan wordt met recht toegenaemt 'de groote', als hebbende 10. it(aliaanse) mijlen in de ommetreck,, 200. kercken en tweehondert duisent inwoonders. Daar wordt van de historischrijvers geremarqueert dat 40. mael is belegert geweest en 20. mael ingenoomen.

Onder de kercken is de Dome de principaelste, sijnde geheel van marber en waer aan reets 300. jaeren gearbeijdt is en sall nogh lange tijt aenhouden eer sall geeindigt sijn, hoewel daer geduirig sterck gearbeit wordt. Het hospitaal off sieckenhuis gelijckt een princelijck palais, waer in altijdt 200. á meer siecken die voor niemedal genesen worden, maer 't geene U Ed. sall verwonderen is het groot getal kleene kinderen die in beslooten plaets gelegd worden en daer nae in dit huis opgevoet. Het getal (soo gesegt wordt) is over de 4000. Door geheel Italien wordt dese maniere van vondelingen op te voeden gepractiseert om te prevenieren de ongelegentheden die daar uit soudon voortcoomen door dien de concubinage door het niet straffen gemeender als het houwelijck is, behalven de groote menigte priester en monnicken, die voor het meestendeel een seer schandaleus leven leiden.

Van daer gingen nae de Bibliotheek die voor ider openstaet. Aen de eene kant is een galderie alwaer veel teffelijcke schilderijen en andere curiositeiten. Buiten de stadt is een lazaret, welke van een groote extensie is, bequaem om in tijdt van pest een menigte siecken te herbergen. Het casteel is een van de beste fotressen die oit gesien hebbe, hebbende ses dwengers een veel buiten wercken, alles ondermijnt, sijnde oock van binnen soodanig fortificeert, met grfften en affsnijdingen dat het onwinlijk schijnt. Is altijd bewaertdt van 600. Spanjarden en een eigen gouverneur die niet dependeert van de gouverneurs van Milan.

Wij saegen oock de fameuse galderie van de Chanoine Settali, alwaer brandt spiegels saegen die in een ogenblick een dick stuck houts deden branden, verscheiden perpetuum mobile, alderhande soorten van metalstenen, een menigte van allerhande eedelgesteenten, verscheiden stucken hout in steen verandert en meer vreemdheden meer, daar over men sigh lichtelijk kan verwonderen als net beschreven.

Naer dat alles tot Milan hadden besigtigt en 20. Spaense pistolen offt. 485. Milaense guldens van Mrs. van Pruisen en Huivel ontfangen hadden, soo vertrocken met een affgenomen carosse den 7. naedemiddag, doende alleenlijk 15. it(aliaanse) mijlen door het besien van het beroemde chatreusen clooster, wiens kerck een van de schoonste van Italien gerenomeert is, sijnde geheel marber en van buiten met kostelijk uitgehouwen beeldwerck versiert. Het clooster konden wij niet sien om dat het te laet geworden was.

De anderen daegs 's morgens quaemen seer vroeg te Pavia, als sjnde alleenlijk 5. mijlen. De stadt is wel groot doch heeft niets remarcabel, met slechte huizen. Ons wierden verthoont de beenderen der Franssen die in de soo seer beroemde Slag van Pavia verslaegen wierden en alwaer de Frasse Koninck Franciscus gevangen wiert genoomen in't jaer 1525. Wij liepen met der haest de stadt door en begaeven ons terstondt weder in de calesse, passerende over de brugge die te sin gemaect is en booven verdeckt, slapende des nagts in een armelijk dorp.

Den 9en arriveerden tegen de middag te Casal, liggende in't Hertogdom van Montferat, toebehorende aen de hertog van Montoua, die dese stercke stadt aen de Franse tot besettinge heeft gegeven onder sekeren conditien. De riviere de Po passeert aen de eene kant en rontom zijn meeren en steenachtige sandtuinen. Behalven dat de stadt met goede muiren waer achter aerde wallen gesterckt is, maer zijn meer ter sterckte bestaet in de citadelle met 5. dwingers en veel suiten wercken, alles seer net en ondermijnt. Noch is daer een ander casteel, 't welcke sij het Chateau noemen, aen de andere kant van destadt, 't welcke veel kleender als de citadelle is, doch wordt stercker geoordeelt. In dese twee fortressen hebben de Franssen stercke besettinge, maer het guarnisoen van de stat bestaet de helffte uit de troupen van de hertog van Mantua, die oock aldaer een gouverneur hout, soo dat de Franssen in de stadt niet te seggen hebben, noch oock niet in het omleggende landt, wiens profijtt al tot de hertog comt.

Nae dat des naedemiddaegs alles met gemack besigtigt hadden soo vertrocken tegen den avondt, arriverende des anderen daegs, sijnden den 10. Julij met duister tot Turin: de weg over Venetien tot hier welcke onder de naem van Lombardien passeert is het gesegenste en vruchtbaerste landt dat men kan vinden, sijnde altijd vlack van de minste bergen, voortbrengen alderhande soort van vruchten. Wij saegen onderwegens geheele velden met Turckse loeits beplant, waer van de bouren broodt maecken. Omtrent Lodi en op sommige andere plaetsen wordt het gras drie mael des jaers gemait.

Het eenigste ongemack is de groote hette, die somtijts des somers alhier regneert, wanneer somwijlen in 3. á 4. maenden geen regen valt, 'twelck de velden doet verdrogen en de menschen geen kleen ongemack aenbregt als komende des daegs niet uitgaen sonder groote hette te gevoelen. Wij waeren op de weg niet min van de son geincomodeert waer soo berstede wij schier van hette, waerom mij eenige tijdt alhier ophoude om de warmte [een] voor een gedeelte te laeten, passeren die hier oock excessijff is, soo dat men nauwlijcks voor den avondt kan uitgaen, moerende de geheele dach bijkans onbeweeglijk in thuis sitten. Maer in de maendt van Augustus valt ordinaerlijk veel reegen die het aertrijck verkoelt, waerom noch 8. a 10. daegen alhier sal verblijven om dan met de Baron Diepenbroeck van Cleeff (die te Romen reets speciael gekent hebbe en die tot Groningen bij de Adv(ocaa)t Crijth sich lange heeft opgehouden) (Mr.

Dod heeftt zijn reijse van hier over Lion op Paris genomen) over de Alpes nae Geneve te vertrecken, sijnde van hier 6. dag reisen.

Wat dese stadt belangt, is alhoewel niet van de grootste nochtans eens van de schoonste en vermaeckelijckste van Italien. De huizen seer wel gebout voornaemnetlijk in de nieuwe uitlegginge, alwaer een menigte van kostelijcke pallaisen die voor het meestendeel noch niet volbout zijn. De Strada Nova is een van de fraijste straeten die men ergens kan vinden, sijnde linie regt. Alle die huizen van eender hoogte, te weten van 4. verdiepingen van gebacken steen en met kalck van buiten seer net aengestrecken. In 't midden is een fraij merckt, gelijk oock een van de enden, alwaer des hertogs huis is, twelck meriteert gesien te worden, gelijk oock zijn lusthuis, 3 it(aliaanse) m(ijlen) van hier, genaemt La Venerie roijael, alwaer voor 4. daegen tegen denavondt heen reedt in compagnie van 4. á 5. andere Fransse en Duitse Mrs.

Buiten de stadt zijn vermaeckelijcke wandelplaetsen. Aen de eene kantt is de malie en aen de andere is een vermaeckelijcke alleë en parck met herten en reen, waerbij oock een fraeij lusthuis. Het casteel van 5. dwingers is seer sterck, waer in 2. á 3000 gereformeerde worden bewaert, soo vrouwen, mannen en kinderen, die in de gebergten van Lucern (14 it(aliaanse) m(ijlen) van hier) zijn gevangen genomen, wiens ellende niet te beschrijven is, wandt behalven dat alleenlijk met waeter en broodt gespijsigt worden, moeten daerenboven in een enge beslooten plaets leven, alwaer sigh nauwlijcks kunnen omkeren. In de andere fortressen en steden worden oock een groote menigte bewaert, wiens getal in alles wel. 9. á 10. duisent uitmaeckt, beroofft van haar goederen en geen verbeteringe van elene te gemoete siende. Daar zijn tegenwoordigh nog 3. á 400. die sigh op de toppen van de bergen geretireert houden en waervan daegelijks eenige gevangen genoomen worden [genoomen] die terstont sonder eenige genaede opgehangen worden, gelijk een Mr. (die alhier met ons ter taefel eet) voor 3. daegen 25. te gelijk heeft sien ophangen.

De hertog is tegenwoordig aldaer om de goederen en landt an anderen te verkoopen, waer toe sigh veel koopers alhier laeten vinden, als sijnde hoewel bergagtigh een seer vruchtbaer landt. Het is waer dat dese elendige haer posten niet te wel hebben gedefendeërt, want indien geen manquement van officieren en couragie hadden gehad, souden voor geen hondert duisent mannen te vresen hebben gehad en souden sigh in haar voorige virjheidt gemaintineërt hebben. Men rekent dat 27. mael tegen de hertogen machten overwinnaers zijn gebleven.

Wat de hertog belangt, is van de ouderdom van 20. jaeren wel gemaeckt van persoon en verstandt, sich noemende Victor Amedeé de tweede. Is getrouwt aen de jonger dochter van de hertog van Orleans, sijnde 17. á 18. jaer out, waerbij een dochter heeftt van 8. maenden. De moeder heeftt noch een groote partt in de regeringe.

Van hier vertreckende, sal 20. pistolen opnemen, waer mede gelove tot in Hollandt te koomen. Soude meerder papier bekladden indien geen materie van schrijven mankeerde, als U. Ed. te bevelen in de protectie des Hallerhoogsten die hope dat U. Ed. in gesontheit sal bewaeren

21.

Wicher Pott (1661-1716)
20 augustus 1686
Genève (ch)
pp. 9

Pieter Pott
Groningen (nl)

Seer waerde en hoog-geeerde vader,

Den 28en passato maeckte U. Ed. mijn arrivement tot Turin bekent, alwaer van Mrs. Elert en Bois 35. Spanse pistolen hebbe ontfangen, dewijl geen correspondentie hadden op eenige plaetsen, waardoor meende te passeren. Meende van daer in compagnie van Mr. Diepenbroeck te vertrecken, maer dewijl sijn brieven te lang tardeerden, hebbe niet langer willen wachten om het saijsoen niet te laeten verlopen, en U. Ed. noch in Hollandt te vinden. Daerom een Franse Mr. gevonden hebbende, die nae Lijon meende te vertrecken, hebbende daer mede compagnie gemaect. Noch voegde sich in ons geselschap een Engelse jesuit en drie Spanse jacobinter Monnicken, met wien den 11. deses, sijnde sondagh, 's morgens te paerde van Turin vertrock. Wij passeerden dien ghielen dagh door een geduirige vlackte aen beide kanten met hooge Alpise gebergten tot aen Susa, een redelijcke groote dogh armelijcke stadt.

Den 12 deden 3. Fr(anse) mijlen, ten deele over kleene bergen, ten deële over flack landt tot aen het steetie Novalaise, de laeste plaets in Piemondt aen de voet van de bergh Cenis, sijnde een van de hoogste Alpes. Wij clommen alhier van onse paerden die los nae lieten drijven en posteerden ons op muilesels, die van een stercke natuir dese bergh gewent sijn op te klimmen, gaende slangs gewijs 21/2 fr(anse) mijlen om hoogh tot aen een armelijcke herberge, alwaer halff bevroren arriveerden, want behalven dat het aldaer ordinaerlijck seer kout is soo en hadden wij daer en booven de geheele voormiddagh een seer stercke regen die tot de huit doordrongh, 'twelck dogh niet belette het vermaeck in verscheiden vreemdigheden te sien, te weten hoe een menigte rivierties en riolen van de toppen off midden der bergen steil nederwaerts vielen, waeronder een redelijcke groote riviere waer langes wij opklommen, die met een schrickelijck geweldt en geraes over steenrotsen en klippen nederwaerts lopende een verdovent geluit maeckt, en somtijts angstigh doet worden wanneer men deselve passeert over kleene bruggen die door het sterck afflopende waeter beeffden. Dese riviere bleeff ons bij tot boven op de top van de bergh, alwaer sijn oorsprock heeft uit een meir dat twie it(aliaanse) mijlen in de ommetreck leggt, alwaer de schoonste voorens gevangen worden die men ergens kan vinden en waermede voor het meestendeel ons middagmael hielden, dewelcke dogh anders sober was in een klein huissie, daer de regen van alle kanten doordrongh en waer genoegh werck hadden om door geduirige vierstoocken ons te verwarmen.

Halffwegen de berg vonden een dorp dat bewoondt was van arme boeren die leven van't geene de beësten en't landt voortbrengen als sijnde op sommige plaetsen lustige en vrugtbaere valleijen die souden door oordelen dat men in vlack landt, waer indien men van het contrarie geen experientie hadde. Verder om hoogh vonden kuilen rontom en boven met stenen in de ronte beslooten, alwaer de passagiers sijn somtijts in de herfst off winter gedwongen vinden te retireren om sijn voor het quaede saisoen een tijdt langh te verbergen. Daer waeren oock op sommige plaetsen hoge staken geset om de wegh in de winter te vinden. 't Is onnodigh U. Ed. te seggen dat bijkans altijd door de wolcken passeerden als waermede de Alpes altijd bedect sijn.

Ons middagmael geendigt zijnde, klommen weder op de paerden, passerende 11/2 uir het bovenste van de bergh, die genoegsaem plat is, hoewel noch verscheiden hooge toppen uitstecken, die een musquetschoot booven onse hoofft en verder overwaerts met sneuw bedeckt waeren.

Wij passeerden nogh een klein meertje, oock met menigte voorens vervult. Aen de affganck is een klein kerckje genaemt de Fransis, alwaer de reijsigers die in het quaede saijsen dikwijls doot vriesen, begraeven worden. Wij klommen aldaer van onse paerden en wierden jeder van twee mannen in een open draegsetel met een wonderlijcke snelheidt en groot vermaeck nederwaerts gedraegen tot aen de voett van de berg in een klien stetje, genaems Lasnesbourg, sijnde de

eerste plaets in Savoyen, alwaer ons weder te paerde setteden en deden nogh eenige mijlen, slaepende in een armelijck dorp.

Den 13en naedemiddag klommen over een hooge steile bergh, dewijl de rechte wegh niet konden gebruikken door dien een brugge weggespoelt was, 'twelck seer gemien is door het onuitsprekelijcke fel affloopende waeter. Dese berg viel ons ruim soo moijelijck als de voorgaende dewijl meer als twee uren te voett de berg seer steil op en aff mosten klimmen langs een smal voetpadt daar nauwlijcks een paerdt konde passeren langs de steilste precipicen die oit gesien hebbe. Die deden 't sidderen wanneer nederwaerts saegen. Wij reden daer nae nogh twee uir in de duister eer in onse herberge konden coomen, alwaer seer wel nae de elendigheidt van't landt getracteert wierden, geen haesen noch partrisen ons manquerende.

Den 14en passeerden tusschen hoge bergen in valleijen off over kleene heuvels, door Monmelian, alwaer een sterck casteel en een schoone brugge over de riviere Isere, arriverende des avonts tot Chamberij, hoofdstadt van Savoyen, sijnde redelijck fraij dogh niet seer groot. Alhier hout sikh de meeste adel van Savoyen op, en alwaer oock een parlement is, waardoor het aldaer seer levendigh is.

Ick verliet alhier mijn voorgedacht geselschap die haer wegh nae Lijon naemen, en ick vertrack den 15en nae middagmael alleen met de voiturier. Wij passeerden door Aia, een kien dorp beroemt door warme baden voor veelderleij gebreecken, slaepende tot Roumillij, sijnde een kleen steetje van waer des anderen daegs onse weg door vrugtbaer korenlandt bevorderende, arriveerde tegen den avont in goede voorspoedt en gesontheit tot Geneve, vindende alhier verscheiden Mrs. die tot Romen gekent hebbe, nevens veele Franse die om de religie gevlugt sijn, wiens getal noch daeglijcks vermeerdert, nemende nae eenige daegen verder haer weg daer het haer goetd dunckt.

Wat de stadt belangt, is van een redelijcke groote welgebout, hebbende aen het oosten een schoon meir, dewelcke de beste geoordeelt wordt die in Europa is, sijnde seer visrijck voornaementlijck van sekere voorens. Uit dit meir loopt de riviere de Rhone in't midden door de stadt, waardoor alhier altijd een gesunde lucht is. De fortificatien sijn van weinigh sterckte, hoewel nu daegelijcks daer aen met veel kosten gearbeit wordt, dogh kan niet wel gesterckt worden door dien een bergh niet ver van daer het gesigte over de stadt heeft. De inwoonders sijn seer conversabel en beleefft tegen de vreemdelingen en oordele tegenwoordigh een van de beste plaetsen om Frans te leeren, sijnde oock alles goetcoop. Ick worde alhier voor een halve Rijxd(aalder) daegs magnifijck getracteert en indien mij bij de maendt wilde besteden sou voor 12. Rijxd(aalders) in de beste herberg ende als een prins getracteert worden off gelijk veel vreemdelingen voor 10. Rijxd(aalders) bij een pasfor in huis begeven. Buiten de stadt en op de wallen sijn vermaeckelijcke wandelingen, alwaer men des avonts sijn divertissement neemt.

Indien goede comp(agn)ie vinde sal in twee á drie dagen van hier vertrecken. Anders sal tot de naestcomende dingsdaegh moeten wachten om met de ordinarij voiturier nae Bern te vertrecken, en soo voorts op Basel en Strasbourgh, van waer U. Ed. mijne verdere reise sal bekend maecken, versoeckende ondertussen dat U Ed. de goet(heit) gelieve te hebben sijn Ed. broeders en den vrienden gesontheit te Franckfurt aen Main gelieve bekend te maecken (alwaer sijn Ed. schryven aen de post sal soecken) waer nae grootelijcke verlange als sijnde meer als 4. maenden dat geen tijdinge gehadt hebbe. Verblijvende ondertusschen,

Eerwaerde en seer beminde varder,

U. Ed. onderd(anige) en gehoorsaeme soon.

Wicher Pott

Mijne Broedelijcke groet en mijn dienst aen de vanden

P.S. Alhier alles gesien hebbende, hebbe met de boode van Bern contract gemaect om nae de middagh derwaerts te paerde te vertrecken.

Geneve, den 20en. Aug(ustus) N.S. 1686

22.

Wicher Pott (1661-1716)
9 september 1686
Straatsburg (fr)
pp. 13

Pieter Pott
Groningen (nl)

Seer waerde en hoog-geeerde vaeder,

Den 10/20 passato was mijne laeste van Geneve, waar uit U. Ed. mijn arrivement aldaer en mijn vertreck nae Bern sal hebben verstaen, wiens wedervaeren aleer ter neer stelle. Kan niet naelaeten een korte generale descriptie van Switserlandt U. Ed. mede te delen, soo als in 't doorreisen gesien en vernoomen hebbe. Aleer daar in quam verbeelde mij een elendig, woest en arm landt te vinden met hemelhoge onvuruchtbaere bergen, in wiens meninge geheelijck ben bedroogen, alles in tegendeel bevindende, niet alleenlijck gevonden hebbende vruchtbaere vlacke velden, lustige valleijen, maar selffs de bergen tot op de toppen vrugten voortbrengende off met mastbomen bedeckt, schone steden, en dorpen soo wel getimmert en soo net onderhouden als men selffs in Hollant niet soude kunnen desidereren. De tracteringe is passabel en het volck oprecht, goede justitie onderhoudende, vriendelijck tegen de vreemdelingen, hoewel in't uiterlijck geen groote teken van genegentheidt toonen, oock niet geveinst tegen diegene die oordelen haer niet genegen te sijn.

Het landt is ongeloofflijck volckrijck, maar haar kledinge is seer wonderlijck en seer verscheeden, soo dat in een stadt van Switserlandt meerder onderscheidt in kledinge gesien hebbe als in alle mijne reisen. De mannen draegen de baerden lang en breed. Stive off slappe Spanse kraegen om de hals daar van doch 7 off 8derleij fatsoen gemarqueert hebbe, hooge hoeden, seer wijde broecken waer van men een geheele kleedt soude kunnen maecken. In de steden is ider stant verscheidentlijck gecleet. De vrouwluij vlechten het hair in twee strengen die sij op de rugge los laeten nederhangen, op het hooft draegen een groote gevoederde capuis, het ruge nae buiten off wel een langs hoedt wiens einden aen de zijnden van't hooft koomen. Hier bijgevoegt haer kraegen en ander toebereitsel geefft een wonderlijck aensien, gevoegt bij de statigheidt en fierheidt waarmede (wanneer wel opgeschickt sijn) over de straet marcheren. Ick verswijg 10derleij andere soort van kledinge, die korthheitshalven voor bij gae.

De regeringe des landts bestaet uit 13. cantons off republijcken, 't saemen verbonden, waer van 4. van de gereformeerde religie die wel de voornaemste sijn en 't grootste getal mannen soude uijtmaecken, te weten Zurich, Bern, Basel en Schafhausen. Twee sijn halff gereformeert en halff papist, als glari sen 7. gal. De andere 7. van klene aensien sijn papist, waer van Lucern de principaelste is. Het is remarcabel dat in een kanton (uijtgenomen in de twee voorgemet die dogh oock van malkander affwoonen) geen de minste melange van religie is, ja selffs niet getolereert wordt dat iemant in een canton sijn huishoudinge door indien niet van deselve religie is die in dat canton geexerceert word. Indien onder de cantons verschil ten aensien voor de religie ontstondt, soudon die van de Paepse religie altijdt de overhandt behouden nae de pluraliteijt van de stemmen fijrlijck in alle andere gelegentheden geschiedt) der Cantons geprocedeert wirt. Daerom in soodaenigh casus van wedersijden een egael getal gedeputeert worden tot vereffinge der verschillen. Hoewel de verschillen der religie groote jalousie en tweedracht onder haer verweckt, jae selffs niet in een selffde plaets haer bij een komst houdende, soo sijn nochtans ten aensien van haer gemeen interest de convservatie van 't landt betrffende soodanigh eenige en houden soo goede orde dat men sigh daer over niet genoeg kan verwonderen.

De ... sijn alle met goede waepenen versient wordende van tijdt tot tijdt geoeffent van goede officieren die lange in Vranckrijck en andere landen gedient hebben. Door het gehele landt hebben sij op de toppen der bergen vierbaeckens gestelt in het gesichte den een van den ander, waardoor in een onverwachte anval de vianden in tweemaal 24. uiren geheel Switserland in de waepen staet. Dese vierbaeckens corresponderen voor 't meestendeel op Basel en Geneve, waervoor sij voornaementlijck niet sonder reden bedught sijn.

Daer sijn scherpe prachtwetten, waardoor bi jgrootte boete verbooden word gout off silver te draegen en in sommige cantons als Bern, Zurich etc. alderhande spel welcke van het geluck dependeert als caerten, dobbelsteenen etc., gelijk oock het tobackroken 't welck soodanigh in 't gebruik waer gecoomen dat selfs de moeders de kinderen in de wieg tobacq leerden suigen. Bij de eerste overtredinge worden met een geldboete gestrafft. De tweede mael bij verbeurte van haer charges en inhabil verclaert deselfde oit weder te konnen bekleden.

De regeringe van de cantons is niet gelijk dogh in de meeste sijn 200. voornaeme borgers die de hoogste macht presenteren en aen wien alle aendere officien uitgedielt worden. Ick soude dese materie verder konnen extenderen indien niet vreesde U. Ed. verdrietigh te vallen, waerom de rest van 't pampier sal bekladden in 't verhaelen van mijne reise.

Vertreckende te paerde van Geneve den 20en passato S.N. met de boode van Bern in compagnie van een Frans capitain die om de religie gevlucht was. Wij passeerden twee uiren over het gebiet van de koninck van Vranckrijck, slaepende te Role, een vermaeckelijck dorp aen het Genever lac gelegen. Des anderen daegs reden noch gelijk de voorige dach langs de Genever lac over vruchtbaere vlacke velden, ons middachmael houdende te Lausanna, een steetie onder het gebiet van Bern, alwaer veele Franse vlugtelingen sijn ter neer geset hebben.

Den 22. sliepen te Fribourgh, sijnde een fraije stadt en hooft van een canton dieselve naem voerende, arriverende den 23. 's voordemiddaegs te Bern, onderwegens verscheiden aengename mastebossen gepasseert hebbende. Bern is naest Zurick de schoonste stadt in Switserlandt en wel de voornaemste in macht als komende alleenlijck uit haer gebiedt honderd duisent man te velde brengen en wiens jurisdictie sijn seer ver uitstreckt, te wieten van Geneve tot aen de grensen van het canton van Zurick, alleenlijck Fribourg en Soleum in de wegh sijnde, die dogh van weinigh aensien sijn. De huizen van de stadt sijn al van serck getimmerd, hebbende in de voornaemste straeten portiques als sommige steden van Italien. De riviere d'Aar loopt bijkans rontom de stadt die in 't lange gelegen is, soo dat daar door genoegsaem van natuur gesterckt is. Aen de kant daer sij de avantage van de rivier niet heeft is met schoone fortificatien gesterckt. Het artillerij huis meriteert gesien te worden door de menigte wapenen en geschut. Het wapen van de stadt is een beer, waer van 6. in een besloten kuil in't midden van de stadt bewaert worden.

De vier daegen die aldaar passeerde, vielen mij niet lang door de goede compagnie van de gerefugieerde Fransse (waer onder eenige van groote qualiteiten) als oock van eenige Mrs. van Bern die in Vranckrijck en andere plaetsen geweest hadden.

Den 27en embarqueerden wij op de riviere d'Ar in twee aen een gemaecte schepen, waarop behalven de ordinarij passengiers over de 30. gevlugte Franssen waeren van alderhande qualiteit en ouderdom, officieren, soldaeten, coopluiden, boeren, juffrouwen etc. De gereformeerde cantons bewijsen groote chariteit aen die geene die het van nooden hebben. Die van Bern trackeerden haer niet alleenlijck in haer stadt en gaeven haer niet alleenlijck vrije voiture tot aen Zurick, maer versorgden haer oock nogh met genoegsaem teergeldt. Die van Zurick versorgen haer in haer stadt en haer voiture en teergeldt tot Schaffhausen gevende, die haer dan verder voiture verleenen soo ver van haer jurisdictie strecken om haer reise nae Holland, Brandenburgh off andere plaetsen te doen bevorderen. Wij sliepen de eerste nacht in een dorp.

Den 28. 's morgen passeerden Solothurn, een kleen onansienlijck steetie, maer wel gefortificeert, sijnde de residentie van de Ambassadeurs des konincks van Vranckrijck. Is de hooftplaets van een canton dieselve naem voerende. Wij sliepen tot Aarburg, een fraij steetje op een bergh gelegen onder jurisdictie van Bern, alwaer de gereformeerde cantons ordinaerlijck haer bijeenkomst houden.

Den 29. avanceerden tot Brug, oock een fraij steetie onder Bern. Den 30. seer vroeg naemen aldaer paerden waermede passeerden door Baden, alwaer de paepse religie geoeffent word, behoorende onder geen canton, maar is met de gesamentlijcke cantons verbonden. Is beroemt door sijn warme baden en door de vergaderinge van de paepse cantons.

Wij arriveerden noch des voordemiddaegs tot Zurick, sijnde naest Bern de machtichste canton, dogh de eerste in ordre. Is van een genoegsaeme groote, wel gebout en een van de

welgeforceerste plaetsen die gesien hebbe, gelegen aen een groot meer dat van de stadt zijn naem voert, en waer uijt een riviere coomt die de stadt in tweeën dielt. In't midden van dese riviere is een machine op de maniere van een watermolen gemaect, welcke omdraijende het water in kleene coopere emmers (die aen beide kanten in een groot getal vast gemackt zijn) het waeter ontfanght en boven weder uitgiet dat dan door canalen die gehele stat doorgeleit word in meest alle particuliere huizen. Het artillerij huis is weerdigh te sien, gelijck oock de publicke bibliotheke alwaer een groote menigte boecken.

Nae 3. daegen verblijff tot Zurick naem afscheit van mijne voorgedagte comp(agn)ie (die sijn weg regt door Frankfurt op Berlijn voortsette) vertrekkende den 2. Sept(ember) om 9. uir alleen metd e boode die de brieven op Basel draegt. Wij reden dien avont 3. uiren in de maneschijn.

Den 3. dito 's morgen spasseerden door Rhijnfelde in 't midden van de Rhijn gelegen, waardoor van natuur seer sterck is, beroemt door de attaque die de Fransen daar op in de laeste oorlog gedaen hebben, 'twelck nogh verscheiden door de bomben geruineerde huizen genoegsaem toonen, arriverende nogh tegen de middagh tot Basel, hoewel 18. groote uiren gaens van Zurick.

Basel is een groote en welgepeupleerde stadt dogh heeft slegte huizen en irreguleëre straeten, en seer slegte fortificatien. De Rhijn loopt in 't midden door de stadt welcke de meeste aengenaemheidt geeft. Hebbe aldaer niets besonders gesien als de exercitie van de burgerij buiten de stadt nae de doel schietende. Terwijl wij aldaer ophielt, nam een kleen schuitie waarmede nae hunigen voer een 1/4 uir van de stadt, alwaer de Franssen 't sedert 5/ a 6. jaeren een stercke vestinge hebben gemaect met 5. dwingers en veel buiten-wercken. Hebben oock 3. kleene castelen op een eilant in't midden van de Rhijn gemaect en hebben het voornemen aen de ander kant van de brug nae de kant van Duitslandt nog heen aendere formidabele fortresse te maecken om daar door de Rhijn geheelijck te sluiten en altijd van die kant een libere passagie in Duitslandt te hebben.

Den 6. deses compagnie gevonden hebbende, aen een Mr. van Zurick en sijn vrouw huurden voor 6. Rijxd(aalders) een kleen scheepje om ons nae Straesbourg te brengen, vertrekkende des middaeges, arriveerden nogh dien avondt een uir voor sonnen onderganck tot Brisack, hoewel 11. uiren gaens en wel 19. te waeter van Basel waeruit U. Ed. de snel loop van de Rhijn kan affneemen. De stadt is redelijck groot op twee kleene bergen gelegen, seer beroemt door sijn stercke fortificatien door de Franssen aldaer 't sedert 50. jaeren gemaect, waer door dese stadt onwinbaer schijnt, behalven dat aen de Rhijn gelegen dat geen kleene natuurlijcke sterckte toebrengt. Dese stadt en Fribourg in BRisgou 3. uiren van hier sijn de eenigste steden die de Franssen over de Rhijn besitten.

Den 7. voordemiddaegs avanceerden tot digte bij Straesbourgh [waer wij een groot ongeluck bejegen de schipppeer, sijn gelt eisenden stont over hem uit de gout bewas (daer in 24 a 25. pistolen ten waeren) een pistool gevende ondertusschen dat mij gelt weder om garff stiet om scheepje tegen tegen een sterck voor een der riviere verborgen lag, dat ter sijden ver het hoopden lij in de buik viel, hem dien mijn der de kippen niet berggemel soude geheel buiten boort geraeckt zijn men sigh seldom sal]

deden nogh een mijl alwaer voet aen landt setteden een 1/4 uirs van Strasbourgh werwaerts nogh halff nat en met genoegsaem chagrin te voete marcheerden, sal desselffs descriptie tot de naeste gelegentheit te Franckfort spaeren, werwaerts morgen mijn wegh over pier met de lantkoets sal nemen, en soo verders door Heidelberg. Ondertusschen verblijvende,

Eerwaerde seer beminde vaeder,

U. Ed. onderdanige en gehoorsaeme soon,

Wicher Pott

Strasbourg den 9en September N.S. 1686

23.

Wicher Pott (1661-1716)
24 september 1686
Frankfurt am Main (d)
pp. 6

Pieter Pott
Groningen (nl)

Seer waerde en hoog-geeerde vaeder,

Den 9. deses maeckte U. Ed. bekent mijn aenkomst tot Strasbourg, welcke een groote, welgeboude en welgepleerde stadt is. De groote kerck genaemt het Minster (waerbij een schoone hooge tooren) is aen de papisten ingeruimt en hebben geen kleene vrees dat van de anderen niet lange sullen meester blijven. 't Sedert dat de stadt aen de koninck van Vranckrijck is deselve ongeloofflijck gesterckt met twee castielen waervan de eene aen de Rhijn komt regulier met vijff dwengers en veel buitenwercken waeraen nogh daegelijx sterck gearbeit word. Ick remarqueerde dat in't casteel seer schoon canon waer alle tot Strasbourg gemaect, waer in sonder twijffel de koninck sijn woort heeft willen houden van deselve niet uit de stadt te voeren.

Behalven dese leggen nogh buiten de stadt op de eilanden (die de armen van de Rhijn maecken) verscheiden stercke schantsen als de Rhijnschans, Lelijschans en de stelschants, sijnde de vertre welcke alle in compagnie van Hole Duitse Mrs. met de carosse besaegen en deselve alle van een uitermaeten sterckte en met veel guarnisoen beset vonden.

Den 10en dito naedemiddagh vertrock met de ordinarij carosse nae Spiers, alwaer den 12. voordemiddagh arriveerde, onderwegens passeerden verscheiden kleene steeden die in de laeste oorlog van de Franssen verbrant en tot de grondt geseert zijn geworden, welcke in weder beginnen herbout te worden, nu oock aen de koninck behorende, wiens gebiest sijn tot twee uiren van Spiers sijn uitstreckt. Spiers is van een matelijcke groote redelijck welgetimmerd dogh slecht gefortificeert. Driederlei religien worden aldaer openbaerlijck geoeffent, als gereformeerde, Luitense en Paepse. Aldaer is de soo seer beroemde raetskaemer waertoe van geheel Duitsland geappeleert word. De vergaderplaetse is in een groote versierde sale. Op de plaets van een vervallen clooster is het gevangennemen van onse saligmaeker op de olijff bergh seer aerdigh in steen uitgehouwen met levens groote personen.

Ick had het voornemen des naedemiddaegs nae Philipsbourg te gaen, dogh geen compagnie noch paerden vindende, maer een carosse die nae Heidelberg ginck, soo hebbe de gelegentheid niet willen versuimen, soo dat nogh des avonts aldaer arriveerde.

Des anderen daegs, sijnde den 13. N.S. 't gene raer aldaer te sien is, te wieten het palais off eerder slot op het hangen van de berg gelegen, zijnde wel gefortificeert met hooge en dicke muiren en torens dogh sijn de bergen hoger als 't casteel. Daer is niet besonders als een grotte en het groote beroemde wijnvat, wiens gelijk men nergens vindt, houdende 204. voeder, ider voeder á 6. ophooffden met 46. trappen klimt men daer op, sijnde waerlijck een wonderlijck stuck wercks soo door isjn groote als arbeit.

De stadt is niet veel besonders, leggende tusschen hooge bergen. De academie was voor desen beroemt, dogh bij de regeringe van dese ceurvorst sijn weinigh studenten. hadde gaern het geluck gehad sijn hoogh(eid) te sien, dogh dewijl in een van sijn lanthuisen waer, 3 uiren van hier, soo hebbe daer toe geen moiten willen aanwenden, maer compagnie gevonden hebbende, aen eenige Fransse gevlugte Mrs. die riets in Switserland gerecontreert hadde, soo vertrock den 14. naedemiddagh met een schip (langs de riviere de Necker) die aen de kant van Heidelberg passeert) nae Manheim, 5. uir van daer sijnde, een seer regulierde stadt met een casteel van 7. dwengers, gelegen op de point waer de Necker sijn met de Rhijn vermengt, sijnde eerst voor 40. á 50. jaer getimmerd, seer plaisant en regulier. De huizen sijn meest op sijn Hollants, waer van sijn veel alhier ter neder hebben geset, hebbende oock een slegte kerck. In't casteel is oock een paleis, alwaer de ceurvorst sijn dickwijls ophout als sijnde een vermaeckelijcker en commodier verblijff als tot Heidelberg.

Nae dat des sondaegs het guarnisoen en het geschut 3. mael hadden sien affschieten wegens de veroveringe van Buda soo vertrocken des maendaeghs middaeghs met een coetswaegen, arriverende den 17. 's avonts te Franckfurt, sijnde een groote welgeboude, gepeupleerde en welgefortificeerde stadt. De Main passeert in de midden, waerover een lange steenen brugge, het kienste gedielte van de stadt wordt genaemt Saxenhausen. De Luitense en paepse religie worden openbaerlijck geoffent, sijnde oock alhier alderhande soort van moniken, dogh de regeringe is geheelijck in de handen van de eerste. De gereformeerden, soo Duitsen als Franssen, hebben haer kercken een 1/4 uir buiten de stadt in de jurisdictie van de graeff van Hanau. De toeloop van de menschen en koophandel in dese tegenwoordighe mis off jaermerckt is seer groot uit alle kanten van Europa. Vier uir van hier leght Hanau, een kien dogh vermaecklijck steetie, seer regulier gebout, even gelijk Manheim. De Hollanders en Franssen hebben ieder een kerck dogh onder een dack dogh soodaenigh getimmert dat malkander geen de minste incommoditeit doen.

Wij vertrocken derwaerts den 20. naedemiddagh met de ordinarij carosse en retourneerden den 22. 's morgens. Hadde wel gewilt dat een briff van U. Ed. alhier mogte gevonden hebben, waer om mij twee daegen langer hebbe opgehouden, dogh hoope dat U Ed. in goede gesontheit en voorspoet in Hollant sal vinden. Werwaerts nogh dese naedemiddagh met het marcktschip van Ments vertreck om binnen 12. á 14 daegen (Godt gelievende) U. Ed. te omhelsen, waer nae met groote impatiencij verlange, als zijnde,

Seer waerde en beminde vaeder,

U. Ed. onderdanige en gehoorsaeme soon,

Wicher Pott

De groetenisse aen broeder en aen de vrinden,

Franckfort an Main den 25. (september) N.S. 1686

24.

Wicher Pott (1661-1716)
5 oktober 1686
Nijmegen (nl)
pp. 8

Pieter Pott
Groningen (nl)

Seer waerde en hoog-geeerde vaeder,

Den 24. sept(ember) S.N. was mijne jongste uit Franckfort, waer uit U. Ed. mijns gesontheit en vertreck van daer sal hebben vernoomen, menende mij te embarqueren in't marcktschip dat alle daegen op Ments vaert, dogh deselve reets vertrocken zijnde was genootsaecht een kleene nacker te neemen, waermede deselve nae twee uiren achter haelde, vindende daer in 3. Mrs. van Nurenbergh (die reets in de koetse van Hanau gesien hadde) met wien des avonts te Ments arriveerde, sijnde een genoegsaeme groote en welgefortificeerde stadt, aen Rhijn gelegen recht tegen over daer de Main sigh met de Rhijn vermengt. Wij besaegen aldaer het cheurvorstelijk paleis dat redelijk schoon is, sijn uitsicht op de riviere hebbende gelijk oock de aengenaame tuin buiten de stadt aen een domheer behorende.

Den 26 dito huurden (met ons 7. te wieten de 3. voorgenomde Mrs. en nogh 3. andere Duitse heerendie in de Serbergh vonden) een groote nacke off barcke om ons nae Coln te brengen, vertreckende des middaeghs. Sliepen tot Bingen, sijnde een kelen steetje beroemt door de gefabuleerde Muisentoren die Hatto, ceurvorst en bisschp van Ments, soude hebbe laeten bouwen om van de muisen seker te sijn, dogh heeft geen apparentie van een wooningh als sijnde seer smal, maar gelijckt eerder nae een wagtoren om de aankomende schepen te waerschouwen op haer hoede te sijn om sigh voor het gevaerlijcke Bingerloch off gat te wachten, dat ter sijden is, en waer menig schip verongeluckt.

Des anderen daegs passeerden desen toren een halff vierendiel uirs van de stadt, bevindende deselve op een rots getimmert niet ver van de lincker sijde des oevers, sijnde tegenwoordigh voor't meestendeel geruineert. Passeerden oock het Binger gat, sijnde een enge. Het waeter bruist en loopt met een groot gewelt over de bijleggende rotsen. Wij begosten oock alhier tusschen de bergen te koomen die tot bij Bonn continueeren. Dese dagh als oock de volgende tot aen Coln hadden een geduurig regen en stercke tegenwint, waerdoor (behalven dat de Rhijn soos terck niet loopt als verder om hoogh) seer lancksame voortganck deden, arriverende ter noodt des avonts te Coblents, sijnde de residentieplaets van de ceurvorst van Trier, die sijn paleis aen de over sijde des Rhijns tegen de stadt over heeft aen de voett van een bergh waerop een seer vast slot Erebrestein off Hermanstein, genaemt wegens sijne sterckte, geheel Europa door beroemt, 't welck wij door een sonderlijcke gratie te sien kregen, sijnde in der waerheid nae menschelijk oirdeel onverwinnelijk slot, hebbende diepe en wijde graffen in de stienrotsen gehouwen met dubbelde en op sommige plaetsen met twee dubbelde wercken versien.

Wat de stadt Coblents belangt, is seer aengenaem, gelegen op het point waer de Moesel (waer over oock een lange steene brugge) in de Rhijn loopt, sijnde van een matelijcke groote en redelijk wel gefortificeert, dogh niet seer volckrijk.

Den 18. tegen de avont vertrocken weder van daer, doende niet meer als twee uiren, slapende in een dorp van waer den 29. door het continuerende quade weder naulijx des avonts tot Bonn konden arriveren. Is de residentieplaets des ceurvorst van Coln, die aldaer een redelijke schoon palais heeft, maer de konstcaemer is waardigh te sien, meestendeel bestaende uit een groote menigte konstige schilderijen die nergens beter kunnen gevonden worden. Buiten de stadt is een nieu angelegte tuin van de ceurvorst, alwaer seer schoone fonteinen en wandelplaetsen sijn. De stadt is redelijk groot en gesterckt met reguliere bolwercken uit de droge grachten tot boven met een stene muir opgetrocken. Is in't jaer 1673. door de Prins van Orangien en geallieerden nae een 14. daegse belegering ingenoomen.

Den 30. 's middaegs vertrocken van daer, arriverende tegen den avont to Coln. De Rhijnstroom van Ments tot hier is met een groote menigte kleene steden en dorpen beset (aen de voet van de

bergen gelegen hebbende voor 't meestendeel kastelen boven) soo dat het selden manqueerde dat niet 2. a 3. van deselve in't gesigt hadden, waer onder Bancharack, beroemt door de goede wijnen, en 'S Ower, alwaer een iseren halsbant daer die gene ingeset worden die noit aldaer geweest sijn als wanneer haer gevraegt wordt off met wijn off waeter willen gedoopt sijn. Wanneer antwoorden met waeter word een emmer waeter over 't lijff gegooten, dogh loopt ordinaerlijck op een collatioen uit, maer wij observeerden dese gewoonte niet, maer alleen de kopere halskraegh gesien hebbende, retireerden ons weder in 't schip. De bergen aen beide kanten waeren seer aengenaem met wijngaerden beplant. Het verdrietelijckste in dese reise was dat bijkans alle uir off twee mosten aenleggen om tol te betaalen en visites te ontfanfen off geen koopmanshappen mede werden.

Wat Coln belangt, is de grootste stadt die in Duitslandt gesien hebbe, twelck U Ed. kan affnaeemen uit 300. kercken die aldaer zijn. Is in't lange aen de Rhijn gelegen, welgetimmert en seer volckrijck. Is sedert weinig jaer begonnen gefortificeert te worden, doch is nogh niet voleindiget. Tegen de stadt over de stadt is Duits, een kleen gefortificeert plaetsje werwaerts met een vliegende brugge overvaert. In de groote kerck wierden ons verthoont de gebeenten van de 3. Koningen die Onse Saligmaecker in de wiege soudon aengebeden hebben, wiens kiste met gout en veel edelgesteente beset is. In de kercke van St. Ursela saegen een menigte beenderen en grafsteden an de gewaende 11. duisent maegden. In een aparte kaemer wierden ons verthoont een stuckje hout waer aen Christus gehangen was, twee lange doornen uit de doornekroone, een marbere kruick waer tot Cana waeter in wijn is verandert, het hooft van St. Ursela met de pijl waarmede sij doorgeschooten was en aendere aperien meer. Wij saegen oock het raethuis, artillerijhuis en eenige kercken die dogh van weinigh aensien.

Twee Hollantse waegens gevonden hebbende, vertrocken daar mede den 2. Octob(er) 's middaegs, slaepende tot Nuis voor desen een gefortificeert stetje, doch geheelijck door de Franssen geruineert. Des anderen daegs deden ons middagsmael tot Rhijnberck, welcke wel een reguliere vestinge is, dogh van geen seer groote sterckte, alwaer de cheurvorst van Coln tegenwoordigh guarnisoen heeft. Des avonts sliepen tot Santen, sijnde een fraije stadt in't hertogdom Cleeff, en deden ons middaghmael te Cleeff, sijnde een fraije stadt. Het palais leit op een kleene heuvel. De environs sijn uitermaeten vermaeckelijck door vermaeckelijcke allees en wandelplaetsen. Een 1/4 uirs is Bergendal alwaer graeff Maurits een kien lusthuis heeft laeten bouwen, waer agter in 't open veldt een hoogh verhevene isere tombe, welcke sijn Ex. bij sijn levent heeft laeten maecken en waer oock begraeven is geworden, doch is nu nae Nassauw getransporteert geworden.

Arriveerden gister avondt alheir in dese stadt. Indien U. Ed. tot Amsterdam mogte zijn, versoecke dat de goetheidt gelieve te hebben mij met den eerste sijn verblijff tot Utrecht bekent te maecken, sullende deselve aen e post bevraegen. Den 8. deses aldaer meende te zijn, waerne grootelijcke verlang,

Eerwaerde en seer beminde vaeder,

U. Ed. onderdanige en gehoorsaeme soon

Wicher Pott.

Nimwegen, den 5. Octob(er). N.S. 1686